

KİTAP VE SÜNNET Mİ? KİTAP VE HİKMET Mİ?

Hiçbir ayette, kitap ve sünnet kelimeleri bir arada geçmez. Çünkü Allah'ın sünneti, Allah'ın belirlediği doğru ve geniş yol yani kitap ve hikmetin uygulama alanıdır. Kitap ve hikmetin uygulanmadığı yol, sünnetullah olamaz.

Kitap ile kastedilen Kur'an'dır. Allah, yalnızca ona uymayı emreder. Bir ayet şöyledir:

اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ.

“Rabbinizden /Sahibinizden size indirilene uyun; Allah ile aranıza koyduğunuz velilere¹ uymayın. Doğru bilgileri ne kadar az kullanıyorsunuz!” (A’raf 7/3)

Hikmet, ilim ve akıl yolu ile doğru hüküm verme anlamındadır.² Kelime, 18 ayette Hikmet, dört ayette de hüküm şeklinde olmak³ üzere toplam 22 ayette geçer. Bunlardan 13’ü Kitap ile birlikte zikredilir. ⁴İlgili ayetler, birbiriyle bağlantılı olarak okununca görülür ki Hikmet, Allah'ın kitabından doğru çözümler üretme ilmidir.

Kur'an'ın temel kavramlarından olan Sünnetin kök anlamı yoldur.⁵ Bu kelime 11 ayette, 16 kere geçer. Ayetlerin ikisinde Allah, Sünnete uyulmasını ister.⁶ Kalan dokuz ayet ve bağlantılarında ise Sünnete

uymamanın kötü sonuçları anlatılır.⁷ Bir ayette de geniş yol anlamında min hac⁸ şeklinde geçer. Sünnete uyanlar kazanırlar, uymayanlar ise hem dünyada hem de ahirette kaybederler.

Nebî ve resul kavramları da çok önemlidir. Nebî, değeri Allah tarafından yükseltilmiş kişidir.⁹ Allah, nebî yaptığı kişilere Kitap ve Hikmet vermiş ve onları insanlar arasındaki ihtilafları çözmekle görevlendirmiştir.¹⁰ Resul ise kendinden bir şey katmadan birinin sözünü diğerine ulaştırmakla görevli kişidir.¹¹ Allah, bütün nebilerine, Kitap'ı ve Hikmeti insanlara ulaştırma ve öğretme görevi yüklediği için her nebi, aynı zamanda Allah'ın resulü yani elçisidir.¹²

Nuh aleyhisselamdan beri şeriat aynı şeriatıdır (Şura 42/13). Sadece imtihan gereği konmuş küçük farklar vardır (Maide 5/48). Bu sebeple Allah'ın indirdi-

7 Al-i İmran 3/137, Enfal 8/38, Hicr 15/10-15, İsrâ 17/76-77, Kehf 18/55, Ahzab 33/60-62, Fatır 35/43, Mümin 40/84-85, Fetih 48/22-23.

8 Maide 5/48.

9 Nebî = (النبي) kelimesi نعيم vezindedir. Ya nebe' = نبأ kökünden, “haber veren” anlamında ismi-i fail, ya da nebe = النبوة kökünden, “değeri yükseltilmiş” anlamında ismi-i meful olur. Birincisinde نبي'deki hemze ya harfine dönüştürülmüştür. İkincisinde böyle bir dönüşüm yoktur. Kelimenin nebe' = نبأ'den türettiğini söyleyenler ona; “Allah'tan haber veren kişi” anlamı vermişlerdir (Es-Sihah ve lisan'ul-Arab بيا maddesi), Ragıb el-İsfahânî hemzesiz olanını yani “değeri yükseltilmiş” anlamını tercih etmiştir (Müfredat).

10 Bakara 2/213.

11 Mecelle m. 1450. (Risalet, bir kimse tasarrufla dahil olmaksızın bir kimesnenin sözünü diğerine tebliğ etmektir. Ol kimseye resul ve ol kimesneye mürsil ve diğerine mürselun ileyh denir.)

12 A'raf 7/157-158, Meryem 18/51, 54, Ahzab 33/40.

1 Veli, en yakın ve dost anlamına geldiği gibi bir işi üstlenen kişi anlamına da gelir (Müfredât). Allah, her müminin velisidir (Bakara 2/257, Al-i İmran 3/68). Allah ile araya konan velilere uymama emri, bilgisi ve konumu ne olursa olsun, hiç kimsenin sözünün Allah'ın kitabının önüne geçirilmemesi gerektiğini gösterir (Al-i İmran 3/79-80, Maide 5/48-50, Ahzab 33/37).

2 Müfredât, (حج) md.

3 Al-i İmran 3/79, En'am 6/89, Meryem 19/12, Casiye 45/16.

4 Bakara 2/129,151,231, Al-i İmran 3/48, 79, 81, 164, Nisa 4/54,113, Maide 5/110, En'am 6/89, Casiye 45/16, Cuma 62/2.

5 İbn Manzur, Cemalüddin Muhammed b. Mukrim (630-711), Lisani'l-Arab, Beyrut, سنن md.

6 Nisa 4/26, Ahzab 33/38.

*“Size indirdiği
Kitap ve Hikmetle
size öğüt vermektedir.”*

(Bakara 2/231)

ği her kitap, kendinden öncekileri tasdik eder (Al-i İmran 3/3, 81). Bundan dolayı tasdik de Kur'an'ın çok önemli bir kavramıdır.

Her nebinin ümmeti, yeni gelecek nebiye ve ona verilecek kitaba inanmakla görevlidir. Buna ısr denir (Al-i İmran 3/81). Son nebi ile birlikte ısr görevi bitmiştir (A'raf 7/157).

Zamanla Kitap, Hikmet, Sünnet, nebi, resul, tasdik ve ısr kavramları üzerinde oynamalar yapılmış ve dinin hükümlerinde, ciddi bozulmalar oluşturulmuştur. Şimdi ayrıntıya geçelim.

A- KİTAP VE HİKMET

Allah, bütün nebilerine Kitap ve Hikmet vermiştir. En'âm 83 ve devamındaki ayetlerde Allah, Nuh'tan İsa'ya kadar 18 nebînin adını saydıktan sonra¹³ onların babalarından, soylarından ve kardeşlerinden de seçtiği kimseler olduğunu belirtmiş ve şöyle demiştir:

أُولَئِكَ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَ وَالنَّبِيَّةَ

“Onlar, kendilerine kitap, hüküm ve nebîlik verdiklerimizdir.” (En'âm 6/89)

¹³ Ayetlerdeki sıralama şöyledir: “İbrahim, İshak, Yakub, Dâvûd, Süleyman, Eyyub, Yusuf, Musa, Harun, Nuh, Zekeriyâ, Yahya, İsa, İlyas, İsmail, Elyesa, Yunus ve Lut, (aleyhimus-selâm).

Sayıları 124 bin olarak rivayet edilen¹⁴ nebîlerden her biri, bu 18 nebînin ya babalarından ya kardeşlerinden ya da soylarındandır.

Şu ayete göre her bir nebiye, Kitap ile birlikte verildiği bildirilen hüküm, Hikmettir:

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْنَاكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَضْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَلِكُمْ إِضْرِي قَالُوا أَقْرَضْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ

“Allah, nebilerden kesin söz aldığı anda şöyle dedi: “Size Kitap ve Hikmet veririm de daha sonra yanınızda olanı tasdik eden /onaylayan bir resul gelirse kesinlikle ona inanacaksınız ve destek olacaksınız. Bunu kabul ettiniz mi? Bu ısrı /ağır yükü¹⁵ yükleniniz mi?”. Onlar: “Kabul ettik!” dediler. Allah: ‘Siz buna şahit olun, sizinle beraber ben de şahidim’ dedi.” (Al-i İmran 3/81)

Kitap ve Hikmet, iki ayrı şey değildir, birbiriyle iç içe olan tek şeydir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ

“Size indirdiği Kitap ve Hikmetle size öğüt vermektedir.” (Bakara 2/231)

Kitap ve Hikmet, iki ayrı şey olsaydı Arap dili açısından bu ayetin sonunda “onunla” anlamına gelen

¹⁴ Ahmed b. Hanbel, Müsned V, S. 266.

¹⁵ İsr, gelecek nebiye inanma görevidir. Nebimizle birlikte ısr yükü kalkmıştır (A'raf 7/157).

“bih” (= به) ifadesi yerine “o ikisiyle” anlamına gelen “bihima” (= بهما) ifadesi kullanılırdı.

Şu ayetlere göre, nebilere indirilen Kitap ve Hikmete, tam bir teslimiyetle inanmak gerekir. Onlardan birini diğerinden ayıran yoldan çıkar.

فَوَلُّواْ أَعْمَانًا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِمْ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَشْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَى وَعِيسَى وَمَا أُوتِيَ آلُ أَبِي لَهَبٍ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِمْ وَإِنْ تَوَلَّوْاْ فَإِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

“Siz şöyle söyleyin: Biz Allah’a inanıp güvendik; bize indirilene, İbrahim’e, İsmail’e, İshak’a, Yakub’a ve torunlarına indirilene, Musa’ya ve İsa’ya verilmiş olana, Rableri tarafından bütün nebilere verilenlere inandık. Onlardan birini diğerinden ayırmayız. Biz sadece Allah’a teslim olmuş kimse-leriz.

Eğer onlar /daha önce kendilerine kitap verilenler de sizin inandığınız gibi inanırlarsa doğru yola girmiş olurlar. Ama yüz çevirirlerse, kesinlikle farklı taraftadırlar. Onlara karşı sana Allah yetecektir. O, daima dinleyen ve her şeyi bilendir.” (Bakara 2/136-137)

İnsanlar aynı ana-babanın, Adem ile Havva'nın çocukları oldukları için¹⁶ başlangıçta kardeş evliliği bir zorunluluktur. Adem aleyhisselamdan Nuh'a kadar bunun caiz olduğu, Nuh'tan itibaren durumun değiştiği anlaşılıyor. Değişen başka hükümler de olabilir. Allah Teâlâ şöyle demiştir:

سُرْعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ . وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَعْدًا بَيْنَهُمْ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى لَفُصِّصَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ أُورِثُوا الْكُتَابَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٌ .

Allah, Nuh'a görev olarak yüklediği şeyi, sizin için bu dinin şeriatı yapmıştır. Sana vahyettiğimiz, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya emrettiğimiz şudur: Bu

dini ayakta tutun, bu konuda bölünüp parçalanmayın. (Şura 42/13)

İmtihan gereği yapılan küçük değişiklikler dışında şeriat hep aynı olduğu için Kur'an, önceki Kitapları tasdik eder ve onların içeriklerini korur. Allah Teâlâ şöyle demiştir:

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ

“(Ey Muhammed!) Gerçekleri içeren bu kitabı sana, kendinden önceki Kitapları tasdik edici ve koruyucu özellikte indirdik. O halde aralarında Allah'ın indirdiği ile hüküm¹⁷ ver. Sana gelen gerçekleri bırakıp onların arzularına uyma. Her biriniz için bir özel hüküm ve geniş yol oluşturduk¹⁸. Allah gerek görseydi¹⁹ sizi tek bir ümmet yapardı. Böyle olması, verdiği şeylerle sizi yıpratıcı bir imtihandan geçirmek içindir. Siz iyi işlerde yarışın²⁰. Hep birlikte Allah'ın huzuruna götürüleceksiniz. Anlaşmazlığa düştüğünüz konuları Allah size bildirecektir.” (Maide 5/48)

Allah Teâlâ, önceki Kitapların içeriğini bilenlere şöyle seslenir:

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ

17 “Özel hüküm” anlamı verdiğimiz kelime ise (شِرْعَةً = şir'a) dir. Şir'a, şeriat ile aynı kökten türemiş, çeşit bildiren mastardır. Şeriat ana yolun içindeki değişmez kanunları gösterirken (Şura 42/13) şir'a, ilahi Kitaplardan her birine konan özel hükümleri ifade eder. Her bir ümmete özel olan bu hükümler, nesih kavramını (Bakara 2/106) doğru anlamamız sağlar. “Geniş yol” anlamı verdiğimiz kelime de minhac (مِنْهَاجٍ) dir (Lisan'ul-arab), Allah'ın Sünnet veya Sünnetullah diye nitelediği ve gidilmesini emrettiği ana yolun geniş ve rahat bir yol olduğunu gösterir.

18 Hac 22/67, Casiye 45/18.

19 (شَاءَ = şâe) fiilinin kökü, “bir şey yapma” anlamında olan (شَاءَ = şâe) dir. Allah'ın

yapması o şeyi var etmesi, insanın yapması da o şey için gereken çabayı göstermesidir (Müfredât).

20 Bakara 2/148.

16 Nisa 4/1, Hucurat 49/13.

وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ . يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ .

“Ey ehli kitap /kitaplarında uzman olanlar! Kitabınızdan gizlemekte olduğunuz²¹ şeylerin çoğunu, sizin için ortaya çıkaran²², birçoğuna da dokunmayan elçimiz geldi. Size Allah'tan bir nur ve açık bir Kitap geldi.

Kim, Allah'ın rızasının peşinde olursa Allah ona, o Kitapla güvenlik ve esenlik yollarını gösterir. Verdiği onayla onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır ve doğru bir yola sokar.” (Maide 5/15-16)

Allah, tüm insanlığa yönelik olarak da şu uyarı yapmıştır:

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ اهْتَدَى فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ . وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتَّىٰ يَخْرُجَ اللَّهُ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ .

De ki: “Ey insanlar! Size Rabbinizden bu gerçek (Kur'an) geldi. ²³Artık kim doğru yola girerse sadece kendisi için girer, kim de yoldan saparsa sapması sadece kendi aleyhine olur. Ben sizin ve kiliniz /savunucunuz²⁴ değilim.”

(Ya Muhammed!) Sen sana vahyedilene uy. Allah, kararını verinceye kadar sabırlı davran /duruşunu bozma. O, karar verenlerin en iyisidir. (Yunus 10/108-109)

Allah'ın son kitabı Kur'an, Allah tarafından koruma altına alınmış olan ve uyulması emredilen tek kitaptır. Allah Teâlâ, nebimiz Muhammed aleyhisselama şu emri vermiştir:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا . وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا . وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا .

“Ey Nebi! Allah'a karşı yanlış yapmaktan sakın! Kâfirlere ve münafıklara boyun eğme. Bilen ve kararları doğru olan elbette Allah'tır.

Sana Rabbinden vahyolunan ne ise sen ona uy. Yaptığınız her şeyin iç yüzünü bilen Allah'tır.

Sen Allah'a güvenip dayan; Allah'ın desteği sana yeter!” (Ahzab 33/1-3)

Bütün bu ayetler ve daha nice ayet, bugün uyulması gereken tek kaynağın Kur'an olduğunu, hiçbir şüpheye yer vermeyecek şekilde vurgulamaktadır.

1- HİKMET İLMİ

Hikmet ilmi, Allah'ın indirdiği Kitaplardan, ayrıntılı çözümler üretme ilimdir. Bunu şu ayetten öğreniyoruz:

وَلَقَدْ جِئْتَاهُمْ بِكِتَابٍ فَضَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ .

“Şurası bir gerçek ki, biz onlara, inanan ve güvenen bir topluluğa rehber ve ikram olması için bir ilme göre, ayrıntılı olarak açıkladığımız bir Kitap getirdik.” (A'raf 7/52)

Bu ayetteki “onlar” sözüyle, ilk insandan itibaren kendine Allah'ın kitabı ulaşan herkese gönderme yapılmaktadır. Çünkü ayet, cennet ehlinin cennette, cehennem ehlinin de cehennemde, kendilerine söz verilen şeylerle yüzleşeceklerini bildiren ayetlerin arkasından gelmekte ve bu yüzleşmenin, onların ayetler karşısındaki tavırlarının sonucu olduğunu anlatmaktadır (A'raf 7/43-51).

Allah'ın son kitabı olan Kur'an'ın, her şeye bir açıklama getirdiğini gösteren ayetler şöyledir:

وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تَبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ .

“Bu kitabı sana, her şeyi açıklasın; bir rehber, bir ikram ve tam teslim olanlara bir müjde olsun diye indirdik.” (Nahl 16/89)

مَا كَانَ خَدِيدًا يُفْتَرَىٰ وَلَكِنَّ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ .

“Kur'an, uydurulabilecek bir söz değildir. Aksine, kendinden öncekileri tasdik edici ve her şeyi ayrıntılı olarak açıklayıcı özelliktedir. İnanıp güvenen bir topluluğa rehber ve tam bir ikramdır.” (Yusuf 12/111)

21 En'am 6/91.

22 Yahudiler ve Hristiyanlar, kitaplarında olanın çoğunu gizlerler (En'am 6/91).

23 İsrâ 17/105, Kehf 18/29, Zümer 39/41.

24 Nebiler dahil hiç kimse, kimseyi Allah'a karşı savunamaz.

*“Sana açık ayetler indirdik.
Yoldan çıkmışlar dışında
hiç kimse onları
görmemezlikten gelmez.”
(Bakara 2/99)*

Allah, açıklamayı nasıl yaptığını ve niçin böyle bir yöntem uyguladığını şöyle anlatır:

الرَّ كِتَابَ أَحْكَمْتَ آيَاتِهِ ثُمَّ فَضَّلْتَ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ . أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي
لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ .

ELİF! LÂM! RÂ ! Bu (Kur'an); daima doğru hükümler veren ve her şeyin iç yüzünü bilen Allah tarafından, ayetleri muhkem /hüküm bildirir hale getirilmiş ve aynı zamanda²⁵ ayrıntılı olarak açıklanmış bir Kitaptır.

(Açıklamayı Allah'ın yapması) Allah'tan başkasına kulluk etmemeniz içindir. (De ki:) Ben de onun tarafından size gönderilmiş, uyarıcı ve müjdeciyim. (Hud 11/1-2)

Kur'an ayetlerinin muhkem olması, açık kesin hükümler koyucu ve anlaşılır olmasıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا الْفَاسِقُونَ

25 Ayetteki (sümme = م)ye açıklayıcı nitelikte olan ikinci cümleyi birinciye bağlayan "...hem ...hem" anlamı verilmiştir. Çünkü "sümme" dört türlü kullanımı olan bir edattir. Bunlardan biri sıralama veya öncelik-sonralık kastedilmeksizin mutlak beraberliği ifade eder (Mu'cemu'l-Lugat'l-Arabiyyet'l-Muasıra, Ahmed Muhtar Abdulhamid Ömer (ö. 1424 h.), Âlem-ül Kutub; 1429 h., 2008; c:1, s:328. (Yunus 10/103; Hud 11/3, 52; Beled 90/17).

“Sana açık ayetler indirdik. Yoldan çıkmışlar dışında hiç kimse onları görmemezlikten gelmez.” (Bakara 2/99)

Ayetlerin açık ve anlaşılır olması, açıklanmaya ihtiyacı olmadığını göstermez. Bu sebeple Allah ayetlerini, açıklayıcı olarak da nitelemiştir.

لَقَدْ أَنْزَلْنَا آيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

“Şurası bir gerçek ki biz, açıklayıcı ayetler indirdik. Allah, gereğini yapanı doğru yola yöneltir.” (Nur 24/46)

Kur'an'da, açıklayıcı ayetlerle birlikte örneklere ve öğütlere de yer verilerek bütün ayrıntılara ulaşma imkanı sağlanmıştır.

وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ آيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَمَثَلًا مِنَ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً
لِلْمُتَّقِينَ . اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ
فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ
وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ
يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ .

“Şurası bir gerçek ki biz size açıklayıcı ayetler, sizden önce yaşayanlardan örnekler ve müttakiler / yanlışlardan sakınanlar için de öğütler indirdik.

Allah göklerin ve yerin nuru /aydınlatıcısıdır. Onun aydınlatmasının örneği şudur: Duvarda bir oyuk²⁶, oyuğun içinde bir kandil, kandil bir cam fanus içinde. O cam fanus da sanki elmaştan oluşan bir gezegen. Kandil, doğu tarafına da batı tarafına da ait olmayan bereketli zeytin ağacının yağından yakılır²⁷. Yağı, ateş almamışken bile neredeyse ışık saçar. Nur üstüne nur! Allah, gereğini yaparını kendi nuruna yöneltir. Allah insanlara örnekler verir. Allah her şeyi bilir.” (Nur 24/34-35)

Allah, açık ayetlerle açıklayıcı ayetler arasında benzerlikler oluşturarak ikili sistem kurmuştur. İlgili ayet şöyledir:

اللَّهُ نَزَلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِي تَقْشَعُرُ مِنْهُ جُلُودَ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ ذَلِكَ هُدَىٰ اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ

“Allah sözlerin en güzelini, birbirine benzer /müteşâbih, ikişerli yapıda bir Kitap olarak indirmiş-tir. Bundan dolayı Rablerinden korkanların tüyleri ürperir. Sonra vücutları ve kalpleri Allah’ın zikri /doğru bilgileri karşısında yumuşar. İşte bu, Allah’ın yoludur. O, gereğini yapan kullarını bu yola sokar. Allah’ın sapık saydığı kimse doğru yolda göremez.” (Zümer 39/23)

Açıklanan ve açıklayan ayetler, ikili küme oluşturlar. Bu kümeye Kur’an²⁸ denir. Allah Teâlâ’nın Nebimize şöyle bir emri vardır:

فَتَعَالَىٰ اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضَىٰ إِلَيْكَ وَحْيُهُ وَقُل رَّبِّ زِدْنِي عِلْمًا.

“Gerçek hükümdar olan Allah pek yücedir. Kur’an’ın /ilgili ayet kümesinin sana vahyedilmesi tamamlanmadan (hüküm vermekte) acele etme.

26 Burada kelimenin asıl anlamı “kör pencere” dir. Orası küçük bir hücre gibi olduğundan, okuyucunun kolay anlaması için, oyuk kelimesi tercih edilmiştir. Oyuğa konan lamba, onun her tarafını aydınlatır.

27 Yağlık zeytin, Güneş ışığını sabahtan akşama kadar alan ağacın zeytinidir. Onun yağ kalitesi ve parlaklığı üst seviyede olur.

28 Kur’an, karaa فَا fiilin mastarı olan kur’ الفَرَا veya kar’ الفَرَا’dan türetilmiştir; anlamı, toplama ve birleştirmedir. Master olarak kullanıldığı gibi bütünlük ve küme anlamında isim olarak da kullanılır. Allah’ın kitabına Kur’an denmesi, bütün sureleri toplayıp bir araya getirmesi sebebiyledir (Lisanu’l-Arab). Arapçada Kur’an كُرْآن’ın çoğulu olmadığından tekil için de çoğul için de kullanılır. Bu sebeple kur’ân = كُرْآن kelimisine kur’ânlar diye de anlam verilebilir.

De ki: “Rabbim ilmimi artır!” (Taha 20/114)

Bununla ilgili bir başka ayet şöyledir:

وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَىٰ النَّاسِ عَلَىٰ مُكْتَبٍ وَنَزَّلْنَاهُ نَزِيلًا

“Biz onu, kur’ânlar /anlam kümeleri halinde ayırdık ki²⁹ onu (anlam kümesinin tamamlanmasını) bekleyerek insanlara öğretesin. Onu parça parça indirdik.” (İsra 17/106)

Allah’ın yaptığı açıklamalara, Hikmet ilmini ve Arap dilini bilen bir ekip ulaşabilir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

كِتَابٌ مُضَلَّلٌ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

“Bu bir Kitaptır ki ayetleri, bilenler topluluğu için Arapça kur’ânlar (kümeler) halinde ayrıntılı olarak açıklanmıştır.” (Fussilet 41/3)

Bütün bunları özetleyen ayet şudur:

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ

“Bu kitabı sana indiren odur. Ayetlerinin bir kısmı muhkemdir; onlar kitabın ana ayetleridir. Diğerleri müteşâbihtir³⁰ (muhkemlerle benzeşirler). Kalplerinde kayma olanlar, fitne³¹ çıkarma amacıyla istedikleri tevili³² kurup Kitaptan, (kurgularıyla) benzeşen şeye³³ uyarlar. Oysa kitabın tevilini sa-

29 Beklenti diye meal verdiğimiz müks = نَكَبٌ, “durup bekleme” anlamındadır (Müfredat).

Resulullah zamanında, bir ayet inince onu açıklayan ayetin inmesi bekleniyordu. Bu da kümeleri oluşturan ayetlerin aynı anda indirilmediğini gösterir.

30 Müteşâbih, benzeşen demektir. Birbirine benzeyen iki şeyden her birine müteşâbih denir. Bu kelime, sekiz ayette geçer: Bakara 2/25, 70, 118; Âl-i İmrân 7, Zümer 23, En’âm 99, 141 ve Ra’d 16.

31 “Fitne”, altını içindeki yabancı maddelerden ayırmak için ateşe sokmaktır (Müfredat). Kur’an’da bu kelime imtihan (Ar’âf 7/155), aldatma (Ar’âf 7/27), cehennem azabı (Zariyât 51/10-14) ve savaş (Bakara 2/216) anlamlarında kullanılır.

32 Te’vil; bir şeyi istenen hedefe çevirme anlamına gelir (Müfredat). Allah’ın ayetler arasında kurduğu bağlantıyı gösterir.

33 Ayetin açılımı şöyledir: (فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ بَرِيغَهُمْ) = Kitaptan kendi eğrilikleriyle /kurgularıyla benzeşene uyarlar.” Necrân’dan bir Hıristiyan heyet nebimize gelmiş, “Ya Muhammed! Sen, İsa’nın Allah’ın kelimesi ve ondan bir ruh olduğu kanaatindedin değil mi?” demişti. O, “Evet” deyince “ Bu bize yeter” demişlerdi. Onlar, kendi eğrilikleriyle benzeşir gördükleri şu ayele dayanıyorlardı: “İsa... Allah’ın Meryem’e ulaştırdığı sözü ve kendinden bir ruhtur.” (Nisa 4/171) Ayetin başında görmek istemedikleri şu ifade vardır: “Meryem oğlu İsa Mesih,

dece Allah bilir. Bu ilmi (Hikmet ilmini) kavramış olanlar şöyle derler: 'Biz bu ilme inandık, onun tamamı Rabbimiz katındandır.' Bu zikre³⁴ gerçeğin peşinde olanlardan başkası ulaşamaz." (Al-i İmran 3/7)

2- KİTAP VE HİKMET EĞİTİMİ

Allah Teâlâ Kitabı ve Hikmeti, bütün nebilerine öğretmiştir. Meryem validemizin İsa aleyhisselama hamile kalacağını öğrenmesinden sonrasında anlatılan ayetlerden ikisi şöyledir:

قَالَتْ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمَسِّنِي بَشَرٌ قَالَ كَذَلِكَ اللَّهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ . وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنجِيلَ .

"Meryem, 'Rabbim! Benim nasıl çocuğum olur; bana bir erkek dokunmadı ki!' dedi. 'Evet, öyle! Ama Allah gerek gördüğü şeyi yaratır. Bir işe karar verdi mi sadece "Ol!" der, o şey oluşur.' dedi.

Allah ona (oğluna) Kitabı ve Hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i³⁵ öğretecektir." (Al-i İmran 3/47-48)

Allah, Nebimize hitaben de şöyle buyurmuştur:

وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُن تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا .

"Allah, sana Kitabı ve Hikmeti indirmiş ve bildiğin şeyleri öğretmiştir. Allah'ın sana olan lütfu muazzamdır." (Nisa 4/113)

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُن لِّلْخَائِبِينَ خَصِيمًا .

"Gerçekleri içeren bu kitabı sana biz indirdik ki sana gösterdiğimiz şekilde³⁶ insanlar arasın-

yalnızca Allah'ın elçisidir," Allah'ın kitabına uyma yerine onu kendilerine uyduranlar hep böyle yaparlar. (Taberî, Âl-i İmran 3/7. ayetin tefsiri)

34 Zikir, bağlantılarıyla birlikte düşünüldüğü öğrenilen doğru bilgi, o bilgiyi kullanıma hazır tutmak, akla veya dile getirmektir (Müfredât). Doğru bilginin kaynağı Allah'ın ayetleridir. Bunlar, yaratılan ayetler ve indirilen ayetler olmak üzere iki türdür. Her birinden elde edilen doğru bilgi zikirdir (Enbiya 21/24, En'am 6/80), İnsanı, sadece bu bilgi tatmin eder (Ra'd 13/28).

35 Tevrat ve İncil, tıpkı Kur'an gibi içinde Hikmeti barındıran kitaplardır. Bu sebeple bunlar, Kitap ve Hikmetin atf-i tefsiridirler.

36 Burada iltifat sanatı vardır. Sözlükte eğmek /bükme /çevirmek anlamındaki (left =

نفت) kökünden türeyen iltifat, bir şeyi yöneldiği taraftan başka bir tarafa çevirmek anlamına

da hüküm verisin³⁷ . Sakın hainlerin savunucusu olma!" (Nisa 4/105)

Toplam dört ayette Muhammed aleyhisselamin, Kitabı ve Hikmeti ümmetine öğretmesinden ve onları geliştirmesinden söz edilir³⁸. O ayetlerden biri şöyledir:

لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا مِن قَبْلُ لَنفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ .

"Allah, kendi içlerinden bir elçi çıkarmakla müminlere lütufta bulunmuştur. Bu elçi onlara Allah'ın ayetlerini bağlantılarıyla okur, onları geliştirir, onlara kitabı ve Hikmeti öğretir. Halbuki onlar daha önce açık bir sapıklık içindeydiler." (Al-i İmran 3/164)

Nebimiz Mekke'de iken, Kitab'ı ve Hikmeti öğretme işini gece yapardı. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

يَا أَيُّهَا الْمُرْسَلُ . فُم اللَّيْلِ إِلَّا قَلِيلًا . نَضَمَ أَوْ انْقَضَ مِنْهُ قَلِيلًا . أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا . إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا . إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْءًا وَأَقْوَمُ قِيلًا . إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا .

Ey örtülen kişi! Az bir kısmı dışında gece kalk! Gecenin yarısında ya da yarısını biraz azalt! Yahut yarısına ilave yap. Kur'ân'ı, kesim kesim oku!

Biz sana ağır bir görev yükleyeceğiz. Gece ortamı daha etkili ve konuşma daha kalıcıdır. Gündüzün uzayıp giden işlerin olur. (Müzzemmil 73/1-7)

Medine'de inen şu ayete göre Nebimiz bu işi, Müslümanlar'ın bir kesimi ile birlikte yapıyordu:

إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِن ثُلُثِي اللَّيْلِ وَنَضَمَهُ وَتُلْتَهُ وَطَائِفَةٌ مِّنَ الَّذِينَ مَعَكَ وَاللَّهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ عَلِمَ أَن لَّنْ نُحِصُّهُ فَتَأَبَّ عَلَيْنَكُم فَاذْرُوا مَا تَبَيَّنَ مِنَ الْقُرْآنِ عَلِمَ أَن سَيَكُونُ مِنكُمْ مَّرْضَىٰ وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِن فَضْلِ اللَّهِ وَآخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَاذْرُوا مَا تَبَيَّنَ مِنْهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ

gelir. Terim olarak iltifat, üslupla ilgili edebî bir sanattır. Kullanıldığı yerlerde ifadeye tehdit ve korkutma, tenbih, kınama, silkeleme, uyarma ve hatırlatma, sebep gösterme, talebin önemini ifade etme gibi anlamlar katar. Dinleyicinin ilgi ve dikkatini canlı tutmayı sağlar. İltifat; kişide, tekillik-çoğullukta ve zamanda yapılabilir. Türkçede de benzer amaçlarla, konuşurken kişi değiştirme, tekil kişiyi çoğul zamirle ifade etme ve kipte değişiklik yapma vardır: ancak her dilin dinamikleri kendine özgü olduğu için bir dilden başka bir dile çeviri yapılırken aynı anlam inceliklerini yansıtmak her zaman mümkün olmaz. Buraya "Allah'ın sana gösterdiği şekilde" yerine "gösterdiğimiz şekilde" anlamı vermemiz bundandır.

37 Bakara 2/213, Maide 5/48-49.

38 Bakara 2/129, 151, 164, Cuma 62/2

وَأَتُوا الزَّكَاةَ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا لِلَّهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ .

Rabbin çok iyi biliyor ki, sen gecenin üçte ikisine yakınını, yarısını ve üçte birini uyanık geçiriyor-sun. Seninle beraber olan bir kesim de öyle; gece ile gündüzün ölçüsünü Allah koyar. Sizin bunu tam başaramayacağınızı bildiği için tövbenizi kabul etti. Artık Kur'an'ı, kolayınıza geldiği zaman okuyun. İçinizden hastaların olacağını, kiminizin Allah'ın lütfundan yararlanmak için yeryüzünü dolaşacağını, kiminizin de Allah yolunda vuruşacağını da biliyor. Öyleyse Kur'an'ı, kolayınıza geldiği zaman³⁹ okuyun. Namazı düzgün ve sürekli kılın, zekâtı verin ve Allah için güzel bir ödünç ayırın. Kendiniz için yaptığınız her hayrı, Allah katında daha iyisiyle, karşılığını da daha büyüğü ile bulacaksınız. Allah'tan başışlanma dileyin. Çünkü Allah, çok başışlayan ve ikramı bol olandır.” (Müzzemmil 73/20)

Hikmet öğreniminin yapıldığı yerler ve öğrenime katılan kişilerle ilgili olarak da şöyle buyrulur:

اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ . فِي بُيُوتِ أَذْنِ اللَّهِ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ . رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنِ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ . لِيَجْزِيَ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ .

“Allah göklerin ve yerin nuru /aydınlatıcısıdır. Onun aydınlatmasının örneği şudur: Duvarda bir oyuk, oyuğun içinde bir kandil, kandil bir cam fanus içinde. O cam fanus da sanki elmaştan oluşan bir gezegen. Kandil, doğu tarafına da batı tarafına da ait olmayan bereketli zeytin ağacının yağın-

dan yakılır. Yağı, ateş almamışken bile neredeyse ışık saçar. Nur üstüne nur! Allah, gereğini yapanı kendi nuruna yöneltir. Allah insanlara örnekler verir. Allah her şeyi bilir.

(Aydınlatma), yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına Allah'ın izin verdiği mekanlarda olur. Oralarda öğle ve ikindide⁴⁰ Allah'a boyun eğenler.

(Allah'a boyun eğenler) öyle adamlardır ki ticaret ve alışveriş⁴¹ onları Allah'ın zikrinden /kitabından, namazı düzgün ve sürekli kılmaktan, zekatı da vermekten alıkoymaz.⁴² Onlar, kalplerin ve gözlerin allak bullak olacağı günden korkarlar⁴³.

Onlar bunu, Allah kendilerini, yaptıklarının en güzeli ile ödüllendirsin ve daha fazlasını versin diye yaparlar. Allah gerek gördüğü kişiye hesapsız rızık verir.” (Nur 24/35-38)

Öğrenim faaliyetinin Nebimizin evinde de yapıldığını şu ayetten öğreniyoruz:

وَأَذْكُرُنَّ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا .

(Nebinin eşleri!) Evlerinizde Allah'ın, bağlantıları ile birlikte okunan ayetlerini ve (ulaştığınız) Hikmeti aklınızdan çıkarmayın. Allah en ince ayrıntıyı ve her şeyin iç yüzünü bilir. (Ahzab 33/34)

Sonuç olarak nebîler âyetleri hem tebliğ hem de uygulamakla görevliydi. Her nebi aynı zamanda Allah'ın resulü olduğu için Kitabı ve Hikmeti resul sıfatıyla öğretirler. Resul sıfatıyla yaptıklarında hata edemezler (Hakka 69/44-47). Ama Kitap'tan hüküm çıkarma işini nebi sıfatıyla yaptıkları için Hikmete ulaşmada hata edebilirler. Bu konu, aşağıda gelecektir.

39 Suredeki bütünlüğün bozulmaması için 'مَا تَشَاءُونَ' deki 'مَا' fiile mastar ve vakit anlamı

yükleyen bağlaç (mevsul) saymak gerekir. Ona "kolayınıza geldiği zaman" anlamı vermemiz bundandır.

40 A'raf 7/205.

41 Ticaret, mal ve hizmet alım satımıdır. Alışveriş ise malın malla değişimidir (Nisa 4/29).

42 Ra'd 13/21-22, Hac 22/41, Münafikun 63/9.

43 İbrahim 14/42, Mü'min 40/18, İnsan 76/7-11, Naziat 79/6-9.

B- KİTAP VE SÜNNET

Hiçbir ayette, Kitap ve Sünnet kelimeleri bir arada geçmez. Çünkü Allah'ın Sünneti, Allah'ın belirlediği doğru ve geniş yol⁴⁴ yani Kitap ve Hikmetin uygulama alanıdır. Kitap ve Hikmetin uygulanmadığı yol, Sünnetullah olamaz. Nisa suresinin başından 26. ayete kadar birçok konu ile ilgili hükümler sıralandıktan sonra şöyle buyurulmuştur:

يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذَيِّبَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ .

“Allah, her şeyi size açık açık göstermek, sizi sizden öncekilerin Sünnetlerine /yollarına yöneltmek ve tövbenizi kabul etmek ister. Allah, daima bilen ve kararları doğru olanıdır.” (Nisa 4/26)

Sünnete uymak, herkesten önce Allah'ın nebilerine farzdır. Nebilerini insanlara güzel bir örnek yapması da Allah'ın Sünnetidir (Nur 24/34, Ahzab 33/21, 38).

Muhammed aleyhisselamın evlatlığı Zeyd, eşi Zeyneb'i boşadıktan sonra Allah onu, Zeynep ile evlendirdi. Bunun sebebi, evlatlığın boşadığı eşle evlenme konusunda onu, Müslümanlar'a güzel bir örnek yapmaktı. Böyle bir evliliği kabul etmesi kolay olmadığı için şu ayet ile onu teselli etti:

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مُقَدَّرًا .

“Allah'ın, nebisine farz kıldığı şeylerde ona bir sınıktı olmaz. Bu, Allah'ın, önceki nebilere de uygulanmış Sünnetidir. Allah'ın emri ölçülü biçilidir” (Ahzab 33/38)

Sünnete uymayanlarla ilgili olarak da şöyle buyurulmuştur:

لَنْ يَنْتَهِيَ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجُفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَتُغْرِبَنَّهُمْ مِنْهُمُ نُهُمْ ثُمَّ لَا يَجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا . مَلْعُونِينَ أَيْنَمَا ثَقَفُوا أُحْذُوا وَقُتِلُوا تَقْتِيلًا . سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا .

“Münafıklar ve kalplerinde hastalık olanlar⁴⁵, bun-

ların Medine'de korku salanları⁴⁶ , hele yaptıklarına son vermesinler, seni onlara musallat ederiz de çevrende fazla kalamazlar⁴⁷. Dışlanmış (lanetlenmiş) olurlar, nerede tespit edilirlerse yakalanıp kıyasıya öldürülürler. Bu, Allah'ın, bundan öncekilere uyguladığı Sünnetidir. Allah'ın Sünnetinde bir değişme bulamazsın.” (Ahzab 33/60-62)

Sünnetullah kavramı, gelenekte Kur'an'daki anlamının dışına çıkarılmış ve şöyle tanımlanmıştır:

“Sünnetullah, Allah'ın tabiatı yaratıp devam ettirmek ve toplum hayatını düzenlemek üzere koyduğu kanunlardır⁴⁸.”

Sünnet kelimesine de Muhammed aleyhisselamın söz ve uygulamaları anlamı verilerek yeni bir Sünnet kavramı oluşturulmuştur. Bu hareketin önderi sayılan İmam Şafii şöyle demiştir:

“Nebimizin söz ve uygulamaları âyet gibi Allah'ın hükmüdür ve eş değerdedir⁴⁹ . Bunlardan birini diğerine tercih mümkün değildir. Çünkü Kur'an Sünneti, Sünnet de Kur'an'ı nesh edip yürürlükten kaldıramaz.⁵⁰”

Kur'an'a açıkça aykırı olan bu anlayış, İslam alemine öylesine yerleştirilmiştir ki bugün Sünnet denince başka bir şey akla gelmemektedir. Bu konuya tekrar değinilecektir.

C- TASDİK

Tasdik, bir şeyin doğruluğunu onaylamaktır. Kur'an, önceki kitapları tasdik eder. Bir âyet şöyledir:

نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنزَلَ التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ

“Sana, gerçekleri içeren ve kendinden öncekileri tasdik eden bu Kitab'ı o indirmiştir. Tevrat'ı ve İn-

46 Bu dünyada kimse, kafir veya münafık olduğu için cezalandırılmaz. Cezalandırılanlar, sadece cezayı hak edenlerdir.

47 Onlar bu faaliyetlerini, Muhammed aleyhisselamı Medine'den çıkarmak için yapıyorlardı. Eğer vazgeçmezlerse oradan kendileri çıkarılacak ve gittikleri yerde öldürüleceklerdir.

48 İlyas Çelebi, Sünnetullah, DİA.

49 Muhammed b İdris eş-Şâfiî (öl. 204 h), er-Risâle, tahkik Ahmed Şakir, Mısır 1358 h. /1940 m. c. I, s. 104-105.

50 İmam Şâfiî, er-Risâle, c. I, s. 107.

44 Bu yolun geniş olduğunu Maide 5/48'deki minhac kelimesinden öğreniyoruz.

45 Bu yolun geniş olduğunu Maide 5/48'deki minhac kelimesinden öğreniyoruz.

cil'i de o indirmiştir.” (Al-i İmran 3/3)

Önceki ümmetlerin, yeni gelen resule inanmalarının olmazsa olmaz şartı, ona verilen kitabın, kendilerindeki Kitabı ve Hikmeti tasdik etmesidir. İlgili ayetlerden biri şöyledir:

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْنَاكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَضْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَضْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ .

“Allah, nebilerden kesin söz aldığında şöyle dedi: “Size Kitap ve Hikmet veririm de daha sonra yanınızda olanı tasdik eden /onaylayan bir resul gelirse kesinlikle ona inanacaksınız ve destek olacaksınız. Bunu kabul ettiniz mi? Bu ısrı /ağır yükü yüklendiniz mi?”. Onlar: “Kabul ettik!” dediler. Allah: ‘Siz buna şahit olun, sizinle beraber ben de şahidim’ dedi.” (Al-i İmran 3/81)

D- ISR (إِصْر)

Isr, gelecek Resule inanma görevidir. Muhammed aleyhisselam son nebi olduğu için onunla birlikte isr yükü kalkmıştır⁵¹. Artık yeni bir nebi ve yeni bir Kitap gelmeyecektir. Allah Teâlâ, doğru yolda olan Yahudi ve Hristiyanlarla ilgili olarak şöyle demiştir:

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْثُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ .

Onlar, yanlarındaki Tevrat ve İncil’de yazılı bulacakları ümmi /Mekkelî⁵² nebi olan bu resule uyanlardır. O resul onların iyi şeyleri yapmalarını ister ve kötü şeylerden sakındırır. Onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar. Onların ısrını /ağır yükünü ve üzerlerindeki prangaları kaldırır. Ona

51 Ahzab 33/40.

52 Kur’an’da ümminin üç anlamı vardır: Biri, kendisine Kitap verilmemiş olan (Al-i İmran 3/20), ikincisi inandığı kitabın içeriğini bilmeyen (Bakara 2/78), üçüncüsü de Mekkelî (Cum’a 62/2) anlamındadır. Nebimiz de daha önce ilahî Kitap bilgisine sahip değildi (Şûrâ 42/52-53, Ankebut 29/47-48). Son nebinin İsmail aleyhisselamın soyundan geleceği ve Mekke’den çıkacağı Tevrat ve İncil’de yazılı olduğundan (A’raf 7/157-158), (Tevrat /Tesniye 18:18,19, Mezmurlar 84:6, 118:22-26), (İncil /Matta 21:42-44) Kur’an’da onunla ilgili olarak kullanılan ümmî kavramı, daha çok Mekkelî anlamındadır.

güvenen, onun değerini bilen, ona yardımcı olan ve onunla birlikte indirilen nûra (Kur’ân’a) uyanlar var ya işte umduklarına kavuşacak olanlar onlardır.” (A’raf 7/157)

Tevrat’ın Muhammed aleyhisselam ile ilgili ifadesi şöyledir:

“Onlara kardeşleri (İsmail’in oğulları) arasından senin gibi bir peygamber çıkaracağım. Sözlerimi onun ağzından işiteceksiniz. Kendisine buyurduklarımın tümünü onlara bildirecek. Adımla konuşan bu peygamberin ilettiği sözleri dinlemeyeni ben cezalandıracağım.” (Tesniye 18:18,19).

İncil’in ifadeleri de şöyledir:

“Şimdiye beni gönderenin yanına gidiyorum. Ne var ki içinizden hiçbiri bana, ‘Nereye gidiyorsun?’ diye sormuyor. Ama size bunları söylediğim için yüreğiniz kederle doldu. Size gerçeği söylüyorum, benim gidişim sizin yararınızdır. Gitmezsem Yardımcı size gelmez. O gelince dünyanın günah, doğruluk ve gelecek yargı konusundaki suçluluğunu dünyaya gösterecektir. Günah konusunda – çünkü bana iman etmezler; doğruluk konusunda – çünkü Baba’ya gidiyorum, artık beni görmeyeceksiniz; yargı konusunda – çünkü bu dünyanın egemeni yargılanmış bulunuyor. Size daha çok söyleyeceklerim var ama şimdi bunlara dayanamazsınız. Ne var ki O, yani Gerçeğin Ruhu gelince, sizi her gerçeğe yöneltecek. O kendiliğinden konuşmayacak, yalnız işittiklerini söyleyecek ve gelecekte olacakları size bildirecek. O beni yüceltecek.” (İncil Yuhanna 16/5-14).

Müslümanlar’a “Isr” yani yeni gelecek nebiye inanma görevinin son nebi Muhammed aleyhisselam ile birlikte sona erdiği unutturulduktan sonra, İsa aleyhisselamın veya mehdinin geleceği, bir inanç esası haline getirilebilmiş ve bazı kesimlere kabul ettirilmiştir.

Yahudiler İsa aleyhisselama tuzak kurduklarında Allah ona şöyle demişti:

“Bak İsa! Seni vefat ettireceğim ve katıma yüksel-

teceğim.⁵³ Kafirlik eden /ayetlerimi görmezlikte direnen şu insanlardan seni kurtaracağım.” (Âl-i İmrân 3/55).

Zümer 39/42'ye göre vefat, işi biten ruhun beden- den ayrılmasıdır. Allah, insanın ruhunu iki şekilde alır, biri uykuya daldığında diğeri de öldüğünde olur. Ruh, bilgisayarın işletim sistemi gibidir, kişiye ait bütün bilgileri korur. Onun için Allah, hem uyuyan hem de ölen bedenin ruhunu koruma altına alır. Uyuyan insanın ruhu, uyandığında, ölenin ruhu da vücut yeniden yaratıldığında geri döner (Müminün 23/100 ve Tekvîr 81/7).

İsa aleyhisselam, vefatından sonra ilk konuşmayı ahirette yapacağı için onun vefatı, öldüğü anlamındadır. Bunu, Ahiretle ilgili olan şu ayetlerden öğreniyoruz:

“Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi bu insanlara: Beni ve anamı Allah’tan önce iki ilah edinin” dedin? İsa diyecek ki “Haşa! Ben sana içten boyun eğirim. Doğru kabul etmediğim bir şeyi söylemem mümkün değil. Eğer demiş olsaydım mutlaka bilirdin. Sen benim içimde olanı bilirsin ama ben senin içinde olanı bilmem. Bütün gaybı⁵⁴ bilen sadece sensin!”⁵⁵

Onlara sadece senin bana emrettiğini söyledim: “Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah’a kulluk edin!” dedim. Aralarında bulunduğum sürece onlara şahittim. Ne zaman ki beni vefat ettirdin, onları görüp gözetken sadece sen kaldın. Her şeye şahit olan sensin.

Eğer onlara azap edersen, hepsi senin kullarıdır. Ama bağışlarsan, daima üstün olan ve bütün kararları doğru olan sensin, yalnız sen!” (Maide 5/116-118)

Bu ayetleri görmezlikten gelip İsa'nın kıyame- tin kopmasından önce tekrar dünyaya geleceğine inanmak Kur'an'a terstir.

İsr kavramını unutturanlar, bazı kesimleri de mehdi beklentisi içine sokmuşlardır. Mehdi (المهدي), Allah'ın doğru yolu gösterdiği kişi⁵⁶ anlamına geldiği gibi doğru yola girdiği onaylanmış kişi anlamına da gelir. Allah bütün nebilerine doğru yolu gösterdiği ve onları yoluna kabul ettiği için onların her biri birer mehdidir (En'am 6/87). Onlara verdiği Kitap ve Hikmete de hüda (هدى) yani rehber adını vermiştir⁵⁷. Allah'ın kitabıyla yüzleşen ve o kitabın gösterdiği yola giren herkes, doğru yola girdiği onaylanmış kişi anlamında mehdi olur (Al-i İmran 3/101, Maide 5/15-16,).

Mehdi, doğru yola giren anlamında olduğu için Araplar, yolculuğa çıkan kişiye: “Raşiden mehdiiyen (راشدا مهديا) /raşid ve mehdi /doğru yola girmiş olarak git!” derler.

Allah'ın doğru yola yönlendirdiği son nebi olan Muhammed aleyhisselam gelmiş ve artık mehdi beklentisi sona ermiştir. İsr kavramı unutturulduğundan kimileri hala mehdi veya mesih beklentisi içindedir. Halbuki ısrı unutmamamız için Allah Teâlâ bize şu duayı yaptırır:

رَبَّنَا وَلَا تُحْمِلْ عَلَيْنَا إِمْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَيَّ الَّذِينَ مِن قَبْلِنَا

Rabbimiz! Bizden öncekilere yüklediğin ısrı bize yükleme!” (Bakara 2/286)

E- NEBÎ VE RESUL

Nebî ve resul kavramları da konuyla yakından ilgilidir. Nebî, değeri Allah tarafından yükseltilmiş kişidir. Allah, nebî yaptığı kişilere Kitap ve Hikmet vermiş ve onları insanlar arasındaki ihtilafları çözmekle görevlendirmiştir (Bakara 2/213). Resul ise kendinden bir şey katmadan birinin sözünü diğerine ulaştırmakla görevli kişidir. Allah'ın nebilere, Kitab'ı ve Hikmet'i uygulama yanında onları insanlara ulaştırmak ve öğretmekle de görevli oldukları için her nebi, aynı zamanda resuldür.

53 Ölen her insanın ruhu göğe yükselir ancak gök kapıları kâfirlere açılmaz (Araf 7/40).

54 Gayb, duyu organlarıyla algılanamayan veya hakkında bilgi olmayan şey denir.

55 Furkan 25/17-18.

56 Lisan'ul-arab هدى md.

57 Bakara 2/ 2, 38, 185, Al-i İmran 3/4, Maide 5/42, 46, En'am 6/90, A'raf 7/52, Taha 20/123, Neml 21/1-2.

1- ALLAH'IN RESULÜNE KAYITSIZ ŞARTSIZ İTAAT EDİLİR

Allah'ın resulünün görevi, kendinden bir şey katmadan Allah'ın sözünü insanlara ulaştırmaktır. Eğer bir şey katarsa Allah onu, en ağır şekilde cezalandırılır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ . لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ . ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ . فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ .

“(Resulümüz Muhammed,) Bize karşı bazı sözler uydursaydı, elbette onu kısıvrak yakalardık. Sonra kesinlikle onun şah damarını koparırdık. İçinizden hiçbiri de bunun önüne geçemezdi.” (Hakka 69/44-47)

“Resullere apaçık tebliğden başka ne düşer?” (Nahl 16/35)

“Ey Resul! Rabbinden sana indirileni tebliğ et, bunu yapmazsan onun resullüğünü yapmamış olursun” (Maide 5/67)

Bütün bunlardan dolayı Allah'ın resulüne itaat Allah'a itaattir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: .

مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ

“Kim resule /elçiye gönüllü olarak boyun eğerse Allah'a boyun eğmiş olur. (Nisa 4/80).

Allah'ın bizden ne istediği ancak resulü yoluyla öğrenebileceği için Allah ve Resulü kelimelerinin birlikte geçtiği ayetlerde asıl vurgu resulün ilettiği mesajdır. Bir ayet şöyledir:

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ . وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا .

“Allah ve resulü bir işi kesinleştirdiğinde inanıp güvenmiş bir erkeğin ve kadının, o konuda tercih hakkı olmaz. Kim, Allah'a ve resulüne baş kaldırırsa açıkça yanlış yola sapmış olur.” (Ahzab 33/36)

2- NEBİYE İTAAT ŞARTA BAĞLIDIR

Muhammed aleyhisselamın nebi sıfatıyla söylediği

sözler ve yaptığı uygulamalar, onun Hikmet ilmi ile Kur'an'dan yaptığı çıkarımlardır ama çıkarımı yanlış olabilir. Nitekim Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra ailelerini bırakıp Mekke'den Medine'ye göç eden hanımlarla Nebimizin yaptığı sözleşmenin içinde şu ifade yer alır:

“Marufta sana isyan etmeyecekler” (Mümtahine 60/12).

Maruf, Kur'an'a uygun olandır⁵⁸. Demek ki Nebimizin Kur'an'a uygun olmayan söz ve uygulamaları na karşı çıkılabilir. Geleneksel anlayışa göre onun Kur'an'a aykırı bir sözü olamaz. Ama şu ayette anlatılan Zeyd ve Zeynep olayı, bunun olabileceğinin güzel bir örneğidir:

وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا

(Ya Muhammed!) Allah'ın nimet verdiği ve senin de nimetlendirdiğin kişiye: ‘Eşini nikahında tut, Allah'a karşı yanlış yapmaktan sakın!’ diyordun. Aslında insanlardan korkarak Allah'ın açığa çıkaracağı şeyi içinde gizliyordun. Oysa doğru olan⁵⁹ Allah'tan korkmandır. Zeyd eşiyle ilişkisini kesince onu seninle biz evlendirdik. Bunu yaptık ki, müminlerin evlatlıkları, eşleriyle ilişkilerini kesince onlarla evlenmeleri konusunda bir sıkıntı olmasın. Allah'ın emri yerine gelmiştir.” (Ahzab 33/37)

Zeyd, eşi Zeyneb'i boşamak isteyince Muhammed aleyhisselam, Zeyd'in boşanması halinde Allah'ın kendini onunla evlendirip bu konuda Müslümanlar'a örnek yapacağından korktu. Çünkü onun örnek olma görevi vardır. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

“Sizin için, Allah'tan ve ahiret gününden beklentisi olan ve Allah'ı çokça zikreden /Allah'ın kitabını

58 A'raf 7/157.

59 كَثِيرًا kelimesine sıfat-ı müşebbehe anlamı verilmiştir. Çünkü 39. ayette şöyle buyrulmaktadır: “Allah'ın emirlerini tebliğ edenler, Allah'tan korkar, başka kimseden korkmazlar.”

anlayarak okuyan için Allah'ın resulünde güzel bir örnek vardır. (Ahzab 33/21)

O toplumda evlatlık, öz evlat gibiydi ama şu ayetlere göre evlatlık diye bir şey olamazdı:

مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِّن قَلْبَيْنِ فِي جُوفِهِ وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمْ اللَّائِي تَطَاهُرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ذَلِكَ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ. ادْعُوهُمْ لِأَبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِن لَّمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَكِن مَّا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا.

“Allah bir adamın içine iki kalp koymamış, zihar⁶⁰ yaptığınız eşlerinizi, anneleriniz saymamış, evlatlıklarınızı da kendi evladınız saymamıştır. Bunlar, dile getirdiğiniz kendi sözlerinizdir. Allah gerçeği söyler ve doğru yolu gösterir.

Onları babalarının adıyla çağırın, Allah katında doğru olan budur. Babalarını bilmiyorsanız onlar din kardeşleriniz ve yakın dostlarınızdır. Yürekten kasıtlı olarak yapmadıktan sonra hata ile söylediğiniz sözlerden dolayı size bir günah yoktur. Allah, çokça bağışlayan ve ikramı bol olandır.” (Ahzab 33/4-5)

Şu ayete göre evlenme yasağı, öz oğlun eşi ile sınırlıdır, üvey oğlun eşi yasak kapsamına girmez:

حَرِّمْتُ عَلَيْكُمْ... وَخَالَئِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَضْرَابِكُمْ

“Kendi soyunuzdan olan oğullarınızın eşleri ile evlenmeniz... haram kılınmıştır.” (Nisa 4/23)

Bu ayetler indikten sonra Zeyd'in eşini boşayacağını öğrenen Muhammed aleyhisselam, Allah'ın kendisini Zeynep ile evlendireceği korkusuna kapılarak Zeyd'e: *“Eşini nikahında tut, Allah'a karşı yanlış yapmaktan sakın!”* (Ahzab 33/37) diye emir verdi ama Zeyd dinlemedi ve eşini boşadı. Çünkü Kur'an'a uymayan bir emre uyma görevi yoktu. Allah'ın herkese verdiği emir şudur:

Rabbinizden size indirilen ne ise siz ona uyun; onun dışındaki evliyaya /yetkililere uymayın. Doğru bilgileri ne kadar az kullanıyorsunuz! (A'raf 7/2-3)

Muhammed aleyhisselam, Allah'ın yetki verdiği kişidir. Onun yetkisi, Allah'ın kitabında olanlarla sınırlıdır (Ahzab 33/1-3). Allah Zeyd'e de eşini boşama yetkisi verdiği için (Bakara 2/228-232, Talak 65/1-3) iki tarafın da Allah'ın şu emrine uyması gerekirdi:

فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا.

“Herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah'a ve resulüne /elçisinin getirdiği ayetlere götürün. Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız böyle yaparsınız. Böylesi hayırlı olur ve en güzel sonucu verir.” (Nisa 4/59)

Sonra Muhammed aleyhisselamın korktuğu başına geldi, Zeyd Zeyneb'i boşadı ve Allah onu Zeynep ile evlendirdi. Allah, bu evliliğin gerekçesini şöyle açıkladı:

“Zeyd eşiyle ilişkisini kesince onu seninle biz evlendirdik. Bunu yaptık ki, müminlerin evlatlıkları, eşleriyle ilişkilerini kesince onlarla evlenmeleri konusunda bir sıkıntı olmasın. Allah'ın emri yerine gelmiştir.” (Ahzab 33/37)

Bu evliliği Zeynep de istemezdi ama bu ayetin öncesinde yer alan şu ayete göre buna ne Muhammed aleyhisselamın ne de Zeynep'in bir itirazı olabilirdi:

“Allah ve resulü bir işi kesinleştirdiğinde inanıp güvenmiş bir erkeğin ve kadının, o konuda tercih hakkı kalmaz. Kim, Allah'a ve resulüne baş kaldırırsa açıkça yanlış bir yola girmiş olur.” (Ahzab 33/36)

Bu ayetteki resul kelimesi Allah'ın mesajı anlamındadır. Çünkü Arap dilinde resul, “gönderilen” demektir. “Birine gönderilen mesaj” anlamına geldiği

60 Zihar: “Eşim bana ananın sırtı gibidir” deyip eşi ile onu boşamadan ayrılmaktır. Bir erkek eşinden en fazla dört ay ayrı kalabilir. Dört ayın sonunda ya eşine döner, ya da onu boşar. Artık başka bir tercih hakkı kalmaz (Bakara 2/226-227).

gibi o mesajı tebliğ için gönderilen elçi anlamına da gelir⁶¹. Ayetin ilk muhatapları olan Muhammed aleyhisselam ve Zeynep, emre uydular ve Allah'ın yaptığı evlendirmeyi kabul ettiler. Bunu, ayetteki şu ifadede öğreniyoruz:

“Allah'ın emri yerine gelmiştir.” (Ahzab 33/37)

Muhammed aleyhisselamın Zeyd'e söylediği, “E-şini nikahında tut, Allah'a karşı yanlış yapmaktan sakın!” (Ahzab 33/37) emrini Zeyd, rivayet yoluyla değil, bizzat onun ağzından duyduğu ve Kur'an'a aykırı gördüğü ve kabul etmediği için Allah onu kınamamış, Muhammed aleyhisselamı kınamıştır. Bütün bunlardan şu sonuç kesin olarak ortaya çıkar:

“Muhammed aleyhisselamın resul sıfatıyla söylediklerine, başta kendisi olmak üzere her Müslüman'ın, kayıtsız şartsız uyma görevi varken, nebi sıfatıyla söylediklerinin kabul edilmesi, marufa yani Kur'an'a uygun olması şartına bağlıdır.”

Muhammed aleyhisselam, Kur'an'dan yaptığı çıkarımı, nebi sıfatıyla yaptığı için vardığı sonunun yanlış olabileceğini gösteren ayetlerden biri şudur:

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنَّ امْرَأَتَكَ لَأَرْثُكَ وَإِن كَانَتْ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا فَلَهَا نَصِبٌ مِّمَّا تَرَكَ وَإِن كَانَتْ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَهَا نَصِبٌ مِّمَّا تَرَكَ وَإِن كَانَتْ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَهَا نَصِبٌ مِّمَّا تَرَكَ وَإِن كَانَتْ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَهَا نَصِبٌ مِّمَّا تَرَكَ
تَصَلُّوا عَلَى اللَّهِ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٍ .

“(Ya Muhammed!) Senden fetva istiyorlar. De ki: Kelâle⁶² (babası ve evladı /alt soyu olmayan kişi) ile ilgili fetvâyı size Allah veriyor: Bir kimse çocuğu /altsoyu olmadan ölür de geride bir kız kardeşi kalırsa, bıraktığı mirasın yarısı onundur; çocuğu /altsoyu olmadan ölen kız, kalan da erkek kardeşi ise mirasçısı o olur. Kardeşler iki kız ise, mirasın üçte ikisi onlarındır. Kardeşler erkekli kızlı iseler erkek, iki kız kadar pay alır. Dalalete düşersiniz / yanlış yola saparsınız diye açıklamayı size Allah

yapıyor. Allah her şeyi bilendir.” (Nisa 4/176)

“Senden fetva istiyorlar.” ifadesinin muhatabı Muhammed aleyhisselam olduğu halde ayetin, “Dalalete düşersiniz diye açıklamayı size Allah yapıyor.” ifadesiyle bitmesi çok önemlidir. Çünkü Şu ayete göre Nebimiz, sorulan soruya, uzman bir ekiple birlikte cevap aramak zorundaydı:

“Bu bir Kitaptır ki ayetleri, bilenler topluluğu için Arapça kur'ânlar (kümeler) halinde ayrıntılı olarak açıklanmıştır.” (Fussilet 41/3)

Başında Nebimizin bulunduğu uzman bir ekibin yararlanabileceğini gösteren Nisa 176. ayet, geleneğin ittifak ettiği vahy-i gayri mefluv /Kur'an dışı vahiy iddiasının ne kadar yanlış olduğunun açık delilidir. Bütün bu ayetlere göre İmam Şafii'nin dile getirdiği şu iddia asla kabul edilemez:

“Nebimizin söz ve uygulamaları âyet gibi Allah'ın hükmüdür ve eş değerdedir⁶³. Bunlardan birini diğerine tercih mümkün değildir. Çünkü Kur'ân Sünneti, Sünnet de Kur'ân'ı nesh edip yürürlükten kaldıramaz⁶⁴.”

İş bu noktada kalmamış, daha da ileri gidilerek Kur'an ikinci sıraya itilmiştir. El-Evzâî (ö. 157/774) Yahya b. Ebi Kesir'in şöyle dediğini rivayet eder:

«السُّنَّةُ قَاضِيَةٌ عَلَى الْقُرْآنِ، وَلَيْسَ الْقُرْآنُ بِقَاضٍ عَلَى السُّنَّةِ»

Sünnet, Kur'an üzerinde son sözü söyler ama Kur'an Sünnet üzerinde son sözü söylemez⁶⁵.

Muhammed aleyhisselamın nebi sıfatıyla söylediği sözlerin marufa uygunluğunu denetleme konusunda Zeyd'in (Ahzab 33/37) ve Mekke'den yeni göç etmiş hanımların örnek gösterilmeleri (Mümtahine 60/12) çok önemlidir. Zeyd, nebimizin yanında yetiştiği için dini bilgisi üst seviyede idi. Ama Mekke'den göç edip gelen hanımların bilgi seviyeleri zayıftı. O hanımlar, Muhammed aleyhisselamdan duyduklarını, daha çok fıtratlarına uygunluk açı-

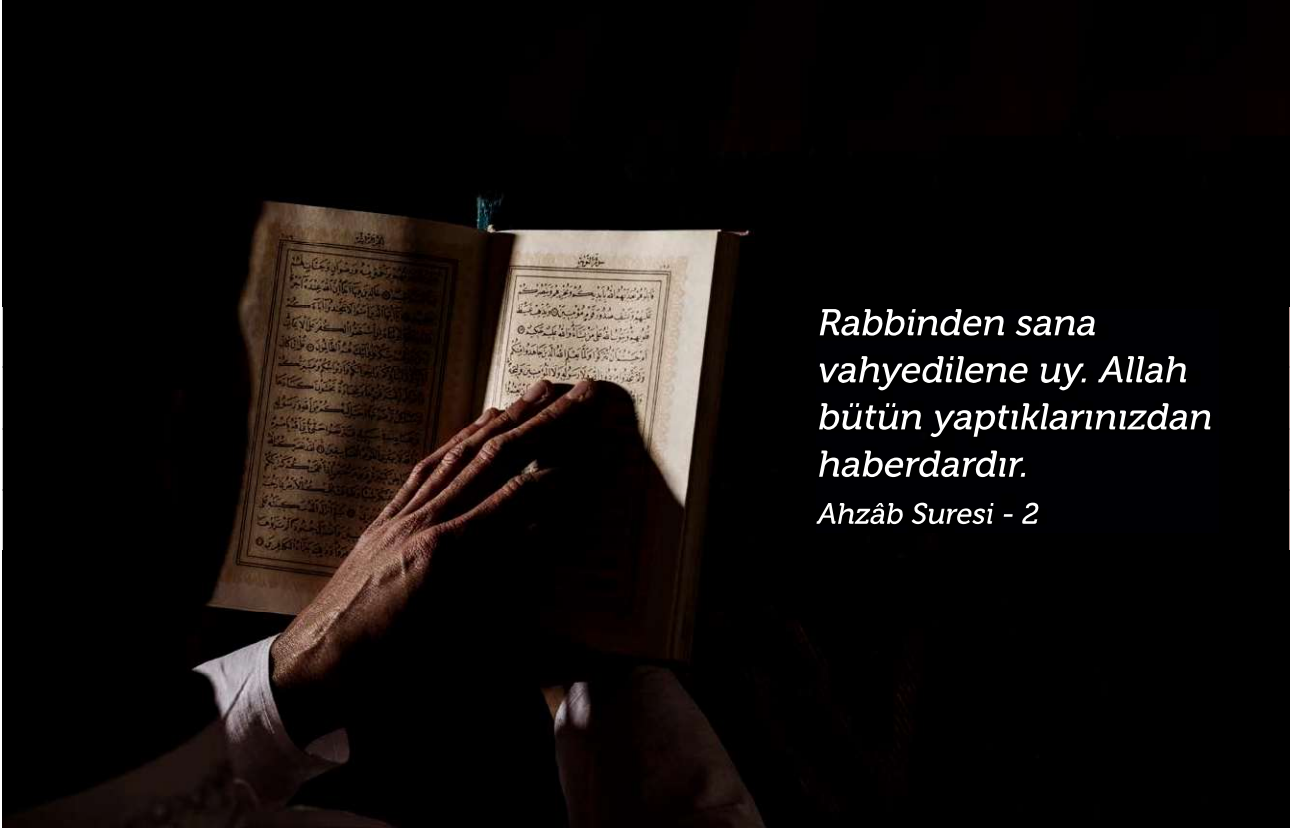
61 Müfredat.

62 Kelâle, babası ve/veya anası ve çocuğu olmadan ölen kişidir. Anası ve çocuğu olmadan ölürse ana-bir kardeşlere ne kadar miras verileceği Nisa 12. ayette anlatılmıştır. Bu ayette de babası ve çocuğu olmadan ölenin baba-bir kardeşleriyle ilgili hükümler bildirilmektedir.

63 İmam Şafii, er-Risâle, c. I, s. 104-105

64 İmam Şafii, er-Risâle, c. I, s. 107.

65 Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî (ö. 255 h./869 m.), Sünen'üd-Dârimî, c. I, s. 474, Hadis no:607, Tahkik Hüseyin Selim Esed ed-Daranî, Suudi Arabistan 142 h. 2000 m.

*Rabbinden sana
vahyedilene uy. Allah
bütün yaptıklarınızdan
haberdardır.*

Ahzâb Suresi - 2

sından denetleyebilirlerdi. Zaten Allah dinini, fıtrat olarak tanımlamıştır (Rum 30/30). Fıtrat, doğal yapıda geçerli kanun ve kurallardır. Doğru din, kişinin doğal yapısı ile birebir uyumludur. Öyle ise dini bir konuda itirazı olanın veya soru soranın kimliğine ve bilgi seviyesine bakmadan, sorusunu dikkate almak ve Kur'an'a göre cevaplandırmak gerekir.

E- NEREDEN NEREYE

Tefsir alimlerine, Kur'an'ın en önemli kavramlarından Hikmeti sorsanız, İmam Şafiî'nin, bir ayete veya hadise dayanmadan söylediği şu sözü esas alarak "hikmet sünnettir" derler.

"Kur'ân bilgisine sahip güvendiğim bir zattan şunu işittim: "Hikmet Allah'ın Elçisi'nin Sünnetidir." Hikmet Kur'ân'a tabi kılınmış, Kitap ve Hikmet öğrenimi Allah'ın kullarına ikramı sayılmış iken, doğrusunu Allah bilir ama buradaki Hikmet'e Allah'ın Elçisi'nin

Sünneti dışında bir şey denemez⁶⁶."

Onlara deseniz ki: "Allah Teâlâ, Bakara 2/129, 151, Âl-i İmrân 3/164 ve Cum'a 62/2. âyetlerde Muhammed aleyhisselamın resul sıfatıyla Kitab'ı ve Hikmet'i öğrettiğini bildiriyor. O, bunları nasıl öğretilmiştir?" Verecekleri bir cevap bulamazlar.

Hikmet unutulunca Kur'an'ı Allah'tan başkasının açıklayamayacağı gerçeği de unutulmuş, bilerek veya bilmeyerek alimler, kendilerini Allah'ın yerine koyup (Hud 11/1-2) Kur'an'ı açıklamaya başlamış ve her şeyi alt üst etmişlerdir. Sözün bittiği yerde baskılar devreye girdiği için, insanları baskı altına almışlar ve dinden dönen, nebîye söven veya hakaret eden kişilerin öldürülmesi konusunda tam bir ittifak oluşturmuşlardır⁶⁷.

Halbuki Nebimiz hayatta iken Yahudiler, organize

66 Muhammed b İdris eş-Şâfiî (öl. 204 h), er-Risâle, tahkik Ahmed Şakir, Mısır 1358 h. /1940 m. c. I, s. 79.

67 Vehb'ez-Zuhaylî, el-Fikh'ul-İslâmî ve edilletuh, 3, bas. Dimaşk 1409/1989, c. VI, s. 184, hadd'ur-riddeh.

bir şekilde sabah mümin, akşam kafir oluyorlardı ama hiçbirinin kılına dokunulmuyordu. Bunu anlatan ayetler şunlardır:

وَلَا تُؤْمِنُوا إِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِينَكُمْ قُلْ إِنَّ الْهُدَىٰ هُدَىٰ اللَّهِ أَن يُؤْتَىٰ أَحَدٌ مِّثْلَ مَا أُوتِيتُمْ أَوْ يُحَاجُّوكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ قُلْ إِنَّ الْفُضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ . وَقَالَتْ طَائِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ آمَنُوا بِالَّذِي أُنزِلَ عَلَيَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَجَهَ النَّهَارِ وَاتَّخَذُوا آخِرَهُ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

“Ehlikitaptan /kitaplarında uzman olanlardan bir kesimi şöyle dedi: “Şu müminlere indirilene güvenin başında inanın, sonunda inkar edin; belki vazgeçerler. Sizin dininize uymuş olandan başkasına inanıp güvenmeyi!” Sen de ki: “Doğru yol, Allah’ın gösterdiği yoldur.” (Onlar şunu da söylediler:) “Size verilenin bir denginin başkasına da verildiğine veya Allah katında size karşı delil getireceklerine de inanmayın!” Sen de de ki: “Lütf Allah’ın elindedir. Onu, tercih ettiği kişiye verir. Allah, imkânları geniş olan ve daima bilendir.” (Âl-i İmran 3/72-73)

Medine’de Hazrec kabilesinin reisi ve münafıkların başı olan Abdullah b. Übey b. Selul ve çevresindekiler Benî Mustalik savaşı sırasında, nebimize ve müminlere hakarete zirve yaparak şöyle demişlerdi:

“Hele Medine’ye dönelim; biz üstünler, o alçakları elbette oradan sürüp çıkaracağız.” (Münafikun 63/8)

Bunlar, Kur’an’ın koyduğu üç kırmızı çizgiyi çiğnemedikleri için kendilerine dokunulamazdı. Bu çizgiler; dininizden dolayı bizi öldürmeye kalkmaları, bizi yaşadığımız yerlerden çıkarmaları veya çıkarılmalara destek vermeleridir. Bu çizgileri çiğnememiş olanlarla dostane ilişkiler bile kurulabilir (Mümtahine 60/8-9). Yasak olan, böylelerini birinci dereceden dost saymamızdır (Al-i İmran 3/28).

Herşey bu kadar açık ve net olmasına rağmen gelenekte dinden dönen, nebîye söven veya hakaret edenlerin öldürülmeleri ile yetinilmemiş, dini sorgulamanın önüne dahi aşılamaz engeller konmuştur. İbn Abidin olarak bilinen Muhammed Emîn b.

Ömer (ö. 1252/1836), Şeyhülislam Ebussuud’un Maruzat’ında, özet olarak şöyle bir soru gördüğünü anlatır:

“Bir öğrencinin yanında Nebî’nin bir sözünden bahsedildi. Öğrenci dedi ki: Nebî’nin bütün sözleri amel edilen doğrular mıdır?”

Ebussuud’un buna cevabı şu oldu: Bu soru tarzı, Nebî’nin sözüyle amel edilmeyeceğini gösterir şekilde olduğu için onu söyleyen kafir olur. İkinci olarak, bunu söyleyen Nebî sallAllahu aleyhi ve sellemine uygunsuz bir şey yakıştırmış da olur. Soru tarzı ile kafir olmasından dolayı imanını tazelemesi emredilir ama öldürülmez. Ama sorunun içeriği, onun zındıklığını gösterir. Yakalandıktan sonra tövbesi ittifakla kabul edilmez ve öldürülür⁶⁸.”

Kitap ve Hikmetin devre dışı kalmasına bir kaç örnek daha vererek konuyu kapatalım.

F- KİTAP VE HİKMETİN DEVRE DIŞI BIRAKILMASINA ÖRNEKLER

Kitap ile kastedilen Kur’an’dır. Devre dışı bırakılan Hikmet ise geleneğin Sünnet dediği ama aslında nebimizin Hikmet ilmini kullanarak Kur’an’dan çıkardığı çözümlerin bize ulaşan kısmıdır. Onların doğruluğunu tespitin tek yolu, Hikmet ilmini kullanmaktır. Yukarıda görüldüğü gibi önce Sünnetin anlamı değiştirilmiş, daha sonra Kur’an ve Sünnet, iki ayrı kaynak sayılmıştır. Bunların en temel dayanakları Ahzab Suresinin 36. ayetidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَىٰ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا .

“Allah ve resulü bir işi kesinleştirdiğinde mümin bir erkeğin ve mümin bir kadının, o konuda tercih hakkı kalmaz. Kim, Allah’a ve resulüne baş kaldırırsa açıkça yanlış bir yola girmiş olur.” (Ahzab 33/36)

Bu ayetin, şu olay sebebiyle indiği iddia edilir:

68 İbn Abidin Muhammed Emîn b. Ömer, Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr, İstanbul 1984, c. 4, s. 235-236.

“Allah’ın Resulü Sallallahu Aleyhi ve Sellem Zeyneb’e, Zeyd ile evlenmesi teklifinde bulundu. Zeynep: ‘Onunla evlenmem’ dedi. Allah’ın Resulü, ‘Onunla evlen!’ deyince o da: ‘Bir karara varmaya çalışıyorum’ dedi. Tam o sırada Ahzab 36. ayet inince Zeynep, ‘Ey Allah’ın Resulü, onun benim nikahlım olmasına razı mısın?’ dedi. O da ‘Evet’ dedi. ‘Ben Allah’ın Resulüne asi olmam; onu kendime nikahladım.’ diyerek evlenmeyi kabul etti⁶⁹.”

Hiçbir hadis kitabında olmayan bu rivayet, Hicretten 225 sene sonra İran’ın kuzeyinde, Hazar Denizi kıyısındaki Âmul’de doğan Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî’nin tefsirinde yer alır⁷⁰. Rivayet, Zeynep evlendiğinde en fazla 8 sekiz yaşında olup ve henüz Medine’ye gelmemiş⁷¹ olan Abdullah b. Abbas’a dayandırılır. Bu rivayet, Şafîi’nin şu sözleriyle tam bir uyum için dedir:

“Allah’ın hükmü ile Resulünün hükmü farklı olmaz. O, her durumda bağlayıcıdır⁷².”

Burada resulün sözü ile kastettikleri, Muhammed aleyhisselamın tebliğ ettiği ayetler değil, onun hadisleridir. Ayetleri kastetmeler iki ayrı hükümden söz edemezler.

Ahzab 36. ayet ile ilgili olarak uydurulan bu rivayet ve Şafîi’nin görüşü, Ahzab 37. ayete açıkça aykırıdır. Daha önce okuduğumuz şu ayeti tekrar okuyalım:

(Ya Muhammed!) Allah’ın nimet verdiği ve senin de nimetlendirdiğin kişiye: “Eşini nikahında tut, Allah’a karşı yanlış yapmaktan sakın!” diyor-
dun. Aslında insanlardan korkarak Allah’ın açığa

69 Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî (ö. 310/923), Camiu’l-beyan fi te’vili’l-Kur’an, Ahzab 36. ayetin tefsiri.

70 Mustafa Fayda, Taberî, Muhammed b. Cerîr, DİA.

71 İsmail Lütfi Çakan, Muhammed Eroğlu, Abdullah b. Abbas, DİA. Muhammed Hamidullah, Zeynep bint Cahş, DİA

72 İmam Şafîi, er-Risâle, c. I, s. 104-105.

çıkarcacağı şeyi içinde gizliyordun. Oysa doğru olan Allah’tan korkmandır. Zeyd, eşiyle ilişkisini kesince onu seninle biz evlendirdik. Bunu yaptık ki, müminlerin evlatlıkları, eşleriyle ilişkilerini kesince onlarla evlenmeleri konusunda bir sıkıntı olmasın. Allah’ın emri yerine gelmiştir.” (Ahzab 33/37)

Bu ayete göre Zeyd, Muhammed aleyhisselamın “Eşini nikahında tut, Allah’a karşı yanlış yapmaktan sakın!” (Ahzab 33/37) emrine uymadı ve eşini boşadı. Geleneğin Sünnet anlayışına göre bu davranış

Zeyd’i kafir yapar. Ama ayette kusurlu görülerek uyarılan Zeyd değil, Muhammed aleyhisselamdır. Zeyd’e eşini boşama yetkisini Allah verdiği için ona bu konuda kimse engel olamazdı. Aynı şey, Zeyneb’in evlenme kararı için de geçerlidir.

Aslında mezhepler, hesaplarına gelirse ayet ve hadislere uyarlar. Hesaplarına gelmezse bunların hiçbirine uymaz ama uymuş görünmek için ellerinden geleni yaparlar. Burada iman, ibadet, aile hukuku ve ekonomi ile ilgili kısa örnekler vermek istiyoruz.

1- İMAN

Bu konuda Kitaplara imanı örnek verebiliriz. Geleneğe göre kitap, nebîlere değil, resullere indirilmiştir. Allah’ın indirdiği kitaplar Tevrat, İncil, Zebur ve Kur’an olmak üzere dört adettir. Allah, bütün nebilerine Kitap ve Hikmet indirdiği için Kur’an’a aykırı olan bu inancı Allah, yoldan çıkma olarak niteler (Bakara 2/136-137, 213, Al-i İmran 3/81-84, Nisa 4/163). İlgili ayetlerden beşi şöyledir:

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْنَاكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَلِكُمْ إِضْرِي قَالُوا أَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ . فَمَنْ تَوَلَّىٰ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ . أَفَعَيِّرُ دِينَ اللَّهِ يَتَّبِعُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ . قُلْ آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ عَلَيْنَا وَمَا أَنْزَلَ

عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ
وَالنَّبِيِّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لِأَنْ نَّتَفَرَّقَ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ . وَمَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ
الإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ .

**“Allah, nebîlerden kesin söz aldığında şöyle dedi:
“Size Kitap ve Hikmet veririm de daha sonra yanı-
nızda olanı tasdik eden /onaylayan bir resul /bir
Kitap gelirse kesinlikle ona inanacaksınız ve des-
tek olacaksınız. Bunu kabul ettiniz mi? Bu ısrı /ağır
yükü yüklediniz mi?”. Onlar: “Kabul ettik!” de-
diler. Allah: “Siz buna şahit olun, sizinle beraber
ben de şahidim.” dedi.**

**Artık bundan sonra kim sözünden dönerse işte
onlar yoldan çıkmış olurlar.**

**Allah’ın dininden başkasını mı arıyorlar? Oysa
göklerde ve yerde kim varsa, gönüllü veya zorun-
lu olarak onun dinine (fitrata⁷³) teslim olmuştur.
Onun huzuruna çıkarılacaklardır.**

**Sen şöyle de: ‘Biz Allah’a inanıp güvendik; bize
indirilene, İbrahim’e, İsmail’e, İshak’a, Yakup’a
ve torunlarına indirilene, Musa’ya ve İsa’ya veril-
miş olana; nebîlere Rableri tarafından verilenlerin
hepsine inandık. Onlardan hiçbirini diğerinden
ayırmayız. Biz ona teslim olmuş kimseleriz.’**

**Kim İslam’dan (Allah’ın indirdiği Kitaplardaki tek
dinden) başka bir din arayışına girerse asla kabul
edilmez. O, ahirette kaybedenlerden olur.” (Âl-i
İmran 3/81-85)**

2- İBADET

İbdet konusuna, âdetli kadını örnek verelim. Onun-
la ilgili tek yasak, cinsel ilişkidir (Bakara 2/222).
Ama mezhepler, Kur’an’a aykırı olmasına rağmen,
âdetli kadının namaz kılamayacağı ve oruç tuta-
mayacağı konusunda icma etmişlerdir. Halbuki Al-
lah’ın kabul ettiği özür olmadan bir vakit namaz bile
terk edilemez. Nebîmiz şöyle demiştir: “Kim, bir
vakit namazı, özürsüz olarak terk ederse, yaptıkları
boşa gider⁷⁴ . Kim ikindi namazını terk ederse yap-

tıkları boşa gider⁷⁵. ”

Allah’ın kabul ettiği özür, unutmaya veya uyuya kal-
madır. Bunlar, insanın gücü dışında kaldığı için Al-
lah kimseyi ondan sorumlu tutmaz (Bakara 2/286).
Nebîmizin şöyle dediği rivayet edilmiştir:

“Kim bir namazı, unuttur veya uyuya kalır da kıla-
mazsa, onun keffareti /yapması gereken, hatırla-
dığı zaman kılmasıdır⁷⁶. ”

Allah, kadın-erkek ayırımı yapmadan namazın sü-
rekli kılınmasını emretmiştir. Bir ayet şöyledir:

خَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ . فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ
رُكْبَانًا فَإِذَا أَمِنتُمْ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ .

**“Namazları ve en orta namazı⁷⁷ sürekli kılın ve
daima Allah’a içten boyun eğenlerden olun. Eğer
korkarsanız⁷⁸ (namazı) yürüyerek yahut binek
üstünde kılın. Güvene kavuşunca Allah’ı, bu ko-
nuda bilmediğinizi⁷⁹ size öğrettiği gibi zikredin.”**
(Bakara 2/238-239)

Müminun suresinde, müminlerin özellikleri sayı-
lırken onların namazlarında derin bir saygı içinde
olan, boş şeylerden kaçınan, zekât için faaliyet-

75 Buhari, Mevakit 520,

76 Buhari, Mevakit, 37,

77 Namazlar diye anlam verdiğimiz kelime ‘salavât’ır. Arapçada çoğul, en az üçü gösterir.
Üçte orta namaz da eklenince sayı dörde çıkar. Ancak dördün ortası yoktur. Üçten sonra
ortası olan ilk rakam beş olduğu için bu ayet, namazın beş vakit olmasını zorunlu kılar.
Namazların sayısı beş olduğundan her namaz orta namaz olarak kabul edilebilir. Çünkü
her namazdan önce de sonra da 2 namaz olacaktır, Mesela sabah namazı akşam-yatsı
ile öğle-ikindi namazlarının ortasında yer alacak ve orta namaz olarak kabul edilebilecektir.
Ancak ayette orta namaz değil, en orta namaz ifadesi yer almaktadır. Çünkü (el-vustâ =

الْوُسْطَىٰ) kelimesi ism-i tafdil yani bir şeyi diğerlerinden üstün gösteren isim kalıbındadır. En
orta namaz ise ancak akşam namazı olabilir. Zira akşam namazı diğer namazlara göre
birçok farklı yönden orta olma özelliğini taşımaktadır, Bunları şöyle sıralayabiliriz:

a- Gün, gündüz ve geceden oluşur. Önce gündüz, sonra gece gelir (Yasin 36/40), Gün
ikiye bölünür, akşam vaktinin girmesidir. Bu yüzden bu vakitte kılınan namaz “orta namaz”
olur,

b- Gün güneşin doğması ile başladığından günün ilk namazı öğlen namazıdır (İsrâ 17/78,
Hud 11/114), Bu sebeple akşam namazının öncesinde gündüz kılınan öğle ve ikindi, sonra-
sında da gece kılınan yatsı ve sabah namazları vardır, Bu bakımdan da akşam namazı tam
ortada yer alır. c- Akşam namazı üç rekât kılınan tek farz namazdır. 3 rakamı hem ortası
olan ilk rakamdır hem de iki ile dördün ortasında yer alır. İşte bütün bunlar akşam namazını
en orta namaz yapar.

78 Nisa 101 ve 102. ayetlerde olanın aksine burada korkunun tarifi yapılmamıştır.

Buradaki korku, kişiye göre değişir. İçinde bulunduğu durumdan dolayı namazı, rükünlerine
riayet ederek vaktinde kılamamaktan korkanlar, bu ayete göre kılabilirler. Nisa 4/102. ayet gibi
bu ayet de namazların vakti dışında kılınmayacağına delildir.

79 Nisa 4/101-103,

73 Allah’ın koyduğu tabiat kanunlarına herkes zorunlu olarak boyun eğdir. Ona Arapçada
itaat denmez. İtaat, gönüllü olarak boyun eğmedir. Allah’ın dinine gönüllü olarak boyun
eğenler de fitrata uymuş ve doğru yola girmiş olurlar. Rum 30/30,

74 Musannafu İbn Ebî Şeybe 7/49,

te bulunan, hür eşleri veya⁸⁰ esir eşleri⁸¹ dışında kimseye edep yerlerini açmayan⁸², emanetlerine ve sorumluluklarına riayet eden⁸³ kişiler oldukları ifade edildikten sonra (Müminun 23/1-8) tekrar namaz konusuna geçilerek şöyle buyrulur:

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ

Onlar, namazlarını sürekli kılanlardır⁸⁴. (Müminun 23/9)

Âdet kanının abdeste mani olduğu düşünülebilir. Çünkü Hanefilere göre akan kan abdesti bozar. Onların bu konudaki dayanağı, Hüseyin'in (r.a) torunu Zeyd b. Ali'ye dayandırdıkları şu hadistir: "Nebi sal-

80 Cariyelerle nikahsız ilişkiyi caiz görenler bu âyetteki "veya (أو)" bağlacına "ve (و)", anlamı vermek zorunda kalmışlardır.

Bunu yapmasalardı, bir erkeğin edep yerlerini ya eşine ya da cariyesine açabileceği, ikisine birden açamayacağı şeklinde doğru bir anlam ortaya çıkardı, bu da sistemlerini alt üst ederdi.

81 Bütün mezhep ve tefsir alimleri, bu

âyetteki (أَزْوَاجِهِمْ = eşlerine) sözünün, kadını

da erkeği de kapsadığını kabul ederken

"hâkimiyetleri altındakiler" sözüne, sadece

"erkeklerin hakimiyeti altında olan cariyeler"

anlamını vererek âyeti, cariyelerle nikahsız

ilişkinin delili saymışlardır. Halbuki, hür

veya esir olmasına bakılmaksızın, bir kadınla ancak nikahlı olmak şartıyla cinsel ilişki

kurulabilir (Nisa 4/3, Nur 24/32-33). İster kadın ister erkek olsun, bir Müslüman'ın eşi ya

hür ya da esir olur (Bakara 2/221). Kadının birden fazla eşi olamayacağı için esir erkek

evlenmesini sınırlandıran bir şey yoktur. Ama erkek, hür kadınla evlenebilecek imkana sahipse

esir kadınla evlenemez. İmkânı olmadığı için esir kadınla evlenmişse onun üzerine ikinci

eş alamaz. İkincisini alması için esir eşini hürriyetine kavuşturması gerekir (Nisa 4/25). Bu

sebeple ayetlerde hür eş ile esir eş, erkek açısından daima farklı değerlendirilmiştir. Esir

kadın her ne kadar hür kadın gibi, evliliğe hür iradesiyle karar verse de (Nisa 4/25) esir

olması onun iradesini etkileyeceği için hür eşine düşmanca davranabilir. Bu da ailede huzur

birakmaz. Oysa aile kurumundan beklenen şey huzurdur (A'raf 7/189, Rum 30/21). Bu

yüzden Allah Teâlâ, hür kadınlarla evlenme imkanına sahip olmayan erkeklerle, esir kadınla

evlenmekten sabırlı davranmalarını tavsiye etmiştir (Nisa 4/25). Cariye ile nikahsız

ilişkiyi caiz görenler nebimizin Mariye ile olan birlikteliğini de delil gösterirler. İlgili ayetler,

bağlantılarıyla okununca nebimizin Mariye ile nikahsız ilişkiye girmiş olamayacağı ortaya

çıkıyor. Ayrıntı için Ahzab 33/50'nin dipnotuna bakılabilir.

82 Nur 24/30-31, Ahzab 33/35.

83 Mearic 70/32.

84 Ayrıca bkz: Mearic 70/23, 34.

!Allahu aleyhi ve sellem dedi ki: Akan her kandan dolayı abdest gerekir⁸⁵."

Bu sözü rivayet ettiği söylenen Zeyd b. Ali'nin dedesi olan Hüseyin (r.a) nebimiz vefat ettiği zaman henüz 6-7 yaşlarında idi. Bu sebeple onun bu sözü nebimizden duymuş olması mümkün değildir. Zeydiye mezhebinin kurucusu da olan bu zatın, el-Mecmu adlı eserinde de böyle bir hadis yoktur.

Sahih kabul edilen hiçbir hadis kitabı, bu rivayete yer vermemiştir. Zaten abdest ayetinde kan ile ilgili bir hüküm olmadığı gibi kadın ile erkeği ayıran bir hüküm de yoktur (Maide 5/6). Bu sebeple akan kanın abdesti bozduğu iddiası, temelsizdir. Bu iddiaya dayanılarak adetli kadınla ilgili bir şey söylemez.

Adetli kadının orucu konusuna gelince, Bakara 184 ve 185. ayetlerde sadece hasta ve yolcu olanlara, daha sonra tutmak şartıyla orucu vaktinde tutmama ruhsatı verilir. Bakara

187'de de orucu bozan şeyler yeme, içme ve cinsel ilişki olarak sınırlandırıldıktan sonra şöyle buyrulur:

"Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır; onlara yaklaşmayın." (Bakara 2/187)

Âdet kanı; yeme, içme ve cinsel ilişki sayılmayacağı için âdetli bir kadının oruç tutamayacağını söylemek, açıkça sınırları aşmak olur. Nebimiz dahil kimsenin buna hakkı yoktur. Allah'ın koyduğu sınırları aşan, kendini kötü duruma sokar (Baka-

85 Şemsüddin es-Serahsi, el-Mebsût, Mısır 1324/1906, c. I, s. 76.

ra 2/229, Talak 65/1) ve cehennemde alçaltıcı bir azaba çarptırılır (Nisa 4/14).

Zeyd'in, nebîmizin emrini Kur'an'a aykırı gördüğü için tutmadığını ve bundan dolayı suçlanmadığını gördük (Ahzab 33/37). Öyleyse nebîmizin söylediği iddia edilen, Kur'an'a ters bir söze dayanılarak adetli kadının Ramazan'da oruç tutamayacağı iddiası kabul edilemez.

Mezheplerin icma diye niteledikleri şeye dayanılarak da böyle bir iddiada bulunulamaz. Çünkü icma diye bir delilin olamayacağı, yine nebîmizin örneği ile ortaya konmuştur. Nebîmiz, Bedir savaşında büyük bir günah işlemiş, sahabe de onun yanında yer almıştı. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

مَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُثَخَّنَ فِي الْأَرْضِ
ثُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْأَجْرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“Savaş alanında düşmanı etkisiz hale getirene kadar hiçbir nebînin esir alma hakkı yoktur. (Ey Müslümanlar) Siz, hemen elinize geçecek şeyler istiyorsunuz. Allah ise sonrasını istiyor. Allah, üstün olan ve doğru kararlar verendir.” (Enfâl 8/67)

Müslümanların, düşmanı etkisiz hale getirmeden esir almaları, daha önce inen şu ayete aykırıydı:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَثْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَتَانَ...

“Kafirlerle savaşta karşılaşınca boyun köklerini vurun. Etkisiz hale getirince onları, sıkı güvenlik çemberine alın (esir edin).” (Muhammed 47/4)

Allah'ın önceden verdiği zafer sözü olmasaydı nebîmiz ve Müslümanlar, Bedir'de tam bir icma ile aldıkları esirlerden dolayı ağır bir azaba çarptırılacaklardı. Bunu şu ayetten öğreniyoruz:

لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ .

“Allah'ın (Kur'an'da) yazılı kararı olmasaydı bu tutumunuzdan dolayı kesinlikle büyük bir azaba çarpılırdınız.” (Enfâl 8/68)

Büyük azab = عَذَابٌ عَظِيمٌ ifadesi, toplam 14 ayette

geçer. Bunların yedisi kâfirler⁸⁶, ikisi münafıklar⁸⁷, beş tanesi de büyük günah işleyen müminler içindir.⁸⁸ Bu ayet de son beş ayetten biridir.

Bedir'de alınan esirlerle ilgili ayette geçen: *“Siz, hemen elinize geçecek şeyler istiyorsunuz. Allah ise sonrasını istiyor.”* (Enfâl 8/67) sözündeki “sonrası” ile anlatılan şey, Mekke'de Muhammed aleyhisselama yapılan baskıların artması üzerine inen şu ayetlerle bildirilen Allah'ın Sünneti idi:

وَإِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّوكَ مِنَ الْأَرْضِ لَيُخْرِجُوكَ مِنْهَا وَإِذَا لَا يَلْبَثُونَ خِلافَكَ إِلَّا قَلِيلًا . سِنَّةٌ مَن قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا .

“(Bak Muhammed!) Seni bu topraktan (Mekke'den) çıkarmak için yerinden oynatmak üzereler. Çıkarırlarsa senden sonra burada fazla kalamazlar. Senden önce gönderdiğimiz elçilere uygulanan Sünnet budur. Bizim Sünnetimizde bir değişiklik bulamazsın.” (İsra 17/76-77)

Allah, bu ayette yer alan “Çıkarırlarsa senden sonra burada fazla kalamazlar” hükmünün Bedir savaşı ile gerçekleşmesini, Müslümanlar'ın

Mekke'yi alarak onların kökünü kazımalarını istiyordu (Enfal 8/7). Allah'ın savaş için koyduğu kurallara uymadıkları için Mekke'yi alamadılar ama Allah, Rum Suresinde verdiği sözü tuttu ve o gün Müslümanlar'ı galip getirdi (Enfâl 8/68, Rum 30/1-6).

Geleneğe göre Muhammed aleyhisselamin Sünneti, dinin ikinci kaynağı olduğu için doğruluğu tartışılmaz. Onlara göre nebîlerde ismet sıfatı vardır, Allah onları günahlardan korur⁸⁹. Dolayısıyla Muhammed aleyhisselamin büyük günah işlemesinden söz edilemez. Ayrıca sahabenin, tevatür yoluyla gelmiş icmasını kabul etmemek ise kişiyi kafir yapar⁹⁰. Ama yukarıdaki ayet, bütün bunların

86 Bakara 2/7, 114, Al-i İmran 3/105, 176, Maide 5/33, Nahl 16/106, Casiye 45/10.

87 Maide 5/41, Tevbe 9/101.

88 Enfâl 8/68, Nahl 16/94, Nur 24/11, 14, 23.

89 Mehmet Bulut, İsmet, DİA.

90 İbrahim Kafi Dönmez, İcma, DİA.

Kur'an'a aykırı olduğunu ortaya koyduğu için gele-
neksel yapıyı, tümüyle çökertmektedir.

3- NİKÂH

Kur'an'a göre evlenecek çiftlerin, rüşt çağına er-
miş olmaları (Nisa 4/6) evlilik dışı ilişkilerden uzak
bulunmaları (Nisa 4/24-25, Maida 5/5, Nur 24/3)
ve evliliğe, kendi hür iradeleriyle karar vermeleri
şarttır (Bakara 2/232, Nisa 4/4, 21). Ama mezhep-
lerin hiçbiri, evlilik dışı ilişkiden uzak durma ve reşit
olma şartlarını kabul etmemiştir. Onlara göre küçük
çocuklar bile evlendirilebilir.

Hanefi mezhebi ise ilgili ayetleri görmezden gelir,
şu hadisi de kendine uydurur ve ikrah yani ağır bas-
kı altında kıyılan nikahı ve yapılan boşamayı geçerli
sayar:

“Üç şeyin ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir. Bunlar
talak /erkeğin eşini boşaması, nikah ve rec'a /eşini
boşayan erkeğin iddet içinde eşine dönmesidir.”

Hadis, ikrahtan söz etmediği için şöyle bir yorum
yapmak zorunda kalmışlardır: “Ciddiyetin zıttı olan
şaka bunların geçerliliğine engel değilse ikrah da
engel olmaz. Çünkü ikrah ciddiyete zıt değildir. İk-
rah altında olan kişi, ciddi bir karara zorlanmış ve
olumlu cevap vermiş olur⁹¹.”

Bunlar için şu ayetin hiçbir anlamı yoktur:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ

“Dinde hiçbir zorlama olamaz.” (Bakara 2/256)

Sonuç olarak Hanefiler, denetimsiz veya baskı al-
tında kıyılan nikahı geçerli saymış, Şafii, Maliki ve
Hanbeliler de kadının nikahta kendini veya bir baş-
kasını temsil etmesini hatta nikah şahitliği yapma-
sını bile kabul etmemişlerdir. Bu üç mezhebe göre
bir baba bakire kızını, ona sormadan evlendirebilir.
Kızın buna bir itirazı olamaz⁹².

Evliliğin denetlenmesi ile ilgili olarak dört mezhe-
bin ortak delili şu ayettir:

فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضُوا بَيْنَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ

“Kadınlar koca adaylarıyla⁹³ marufa uygun olarak
anlaştıkları zaman nikahlanmalarına engel olma-
yın.” (Bakara 2/232)

Bu mezhepler Kitaplarında, Muhammed aleyhisse-
lamın şu sözlerine de yer verirler::

“Velisiz nikâh olmaz⁹⁴.”

“Hangi kadın, velisinin izni olmadan nikâhlanır-
sa onun nikâhı batıldır, onun nikâhı batıldır, onun
nikâhı batıldır. Erkek onunla ilişkiye girmişse bu
ilişkiye karşılık kadının mehir alma hakkı vardır.
Eğer anlaşamazlarsa sultan (yetkili kişi) velisi ol-
mayanın velisidir⁹⁵.”

Bu ayeti ve hadisleri kitaplarına almaları, onlara
uyuyor gibi görünme çabasından ibarettir. Yok-
sa hiçbirisi bu hadislere uymaz. Âyete uymaları da
mümkün olmadığı için Hanefiler ayetteki marufa
uygunluk şartını ve “onlara engel olmayın” emrini
görmezden gelmişler ve sadece “evlenme” eyle-
minin öznesinin kadınlar olmasından yola çıkarak
denetimsiz evliliğe onay vermişlerdir⁹⁶.

Malikî, Şafii ve Hanbelîler de Hanefiler gibi aye-
tin başını ve sonunu atarlar ama bu yetmez, çünkü
ayetteki “nikahlanmalarına engel olmayın” ifade-
sinin kadını nikahın öznesi yapması da sistemleri-
ne uymaz. Bu sebeple o bölümün anlamını “onları
evlendirmekten geri durmayın” şeklinde bozmak
zorunda kalmışlardır⁹⁷. Zira bu üç mezhep kadını
satılık mala benzeterek nikahın konusu, mehri de
onun bedeli gibi saymış ve evlenmeden boşanma-
ya kadar bütün sistemlerini buna göre kurmuşlardır.

Hanefi mezhebi de dahil, hiçbir mezhep, iffidâyı
(Bakara 2/229) yani kadının boşama hakkını kabul
etmemiş, onun yerine, ilgili ayet ve hadislere ta-

93 Kadın kocasıyla zaten evli olacağı için ayetteki “(أَزْوَاجَهُنَّ) = eşleri” ifadesi mecazdır,
“koca adayları” anlamındadır.

94 Tirmizî Nikâh; İbn Mace Nikâh 15; Ahmed b. Hanbel, Müsned c. VI, s. 260.

95 Ebû Dâvûd Nikâh 20; Tirmizî Nikâh 14; İbn Mace Nikâh 15; Ahmed b. Hanbel,
Müsned, c. VI, s. 66.

96 Serahsî, el-Mebsût, c. V, s. 11-12.

97 İbn Kudâme, el-Muğnî, c. VII, s. 338.

91 Şemsüddin es-Serahsî, el-Mebsût, c. 42, s. 24.

92 İbn Kudâme, el-Muğnî, c. VII, s. 5.

*“Kadınlar
koca adaylarıyla
marufa uygun olarak
anlaştıkları zaman
nikahlanmalarına
engel olmayın.”*

(Bakara 2/232)

mamen ters özellikte muhâlaa dedikleri bir sistem kurmuşlardır. Muhâlaa, kadının kocasına vereceği bir mal karşılığında kocanın evliliği sona erdirmesidir. Kadın, bütün dünyayı kocasının önüne dökse de kocası kabul etmese muhalaa gerçekleşmez. Şâfiîlerden Şirbînî muhalaa konusunda şöyle der:

“Erkek, bir bedel karşılığı kadından yararlanma hakkına sahip olunca bu hakkı bir bedel karşılığı elinden çıkarabilir. Muhâlaanın câiz olmasının sebebi budur. Bu tıpkı alım-satım gibi olur. Nikâh, satın almaya, muhâlaa ise satmaya benzer⁹⁸.”

Konu ile ilgili daha nice ayet ve nebîmizin açık ve net uygulaması dikkat alınmayarak kadın en aşağı varlık haline getirilmiştir. İbn Teymiyye'nin muhâlaa ile ilgili sözleri şöyledir:

“Muhâlaa, kadının kendini kocasından kurtarmasıdır. Tıpkı esirin kendini esirlikten kurtarmasına benzer. Bu, üç Talaktan /erkeğin eşini boşamasından sayılmaz... Dört mezhebin imamlarına ve cumhura göre esir için fidye vermekte olduğu gibi bu işlemi kadının dışında bir başkası yapabilir. Ya-

bancı bir kişi, köleyi azat etmesi için köle sahibine onun bedelini verebilir. Bu sebeple kişinin amacı, esir için fidye öder gibi kadını, kocasının boyunduruğundan kurtarmak ise ödeme yaparken bunu şart koşmalıdır... Çünkü muhâlaa bedeli, kadını kocasına köle olmaktan kurtarmak ve onun kadın üzerindeki hâkimiyetini ortadan kaldırmak için verilir. Yoksa muhalaa, kadının, kendi üzerindeki hâkimiyeti kendi eline alması için değildir⁹⁹.”

Halbuki ilgili âyet ve hadislere göre kadının da boşama hakkı vardır¹⁰⁰. Nikâhı da maruf, yani Kur'an'a uygunluk açısından denetlemek gerekir. Denetimi kızın velisi yapar. Kız ile ailesi arasında bir anlaşmazlık olursa yetkili makam devreye girer. Çiftlerin evlenmesinde sakınca görülmediği takdirde onlar, şahitler huzurunda evlenme kararlarını, kendi hür iradeleriyle açıklar ve yeni bir aile kurarlar.

Mezheplerin, ayet ve hadisleri yani Kitap ve Hikmeti dışlaması, büyük sıkıntılara sebep olmuştur. Hanefi mezhebi, iki şahitle kıyılan denetimsiz ve baskı altındaki nikâhı geçerli saydığı için bu gö-

98 eş-Şirbînî, Muhammed el-Hatib, Muğni'l-muhtac ilâ ma'rifeti ma'ânî elfâzi'l-minhâc, Mısır 1958, c. III, s. 262.

99 İbn Teymiyye, Mecmû'u'l-fetâvâ, Hazırlayan: Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım el-Âsımî, Suûdi Arabistan, 1398/1978 c. XXXII, s. 306-307.

100 Kadının boşama hakkı ile ilgili ayet ve hadislere şu linkten ulaşılabilir: <https://www.suleymaniyevakfi.org/fikih-arastirmalari/kadinin-bosama-hakki-iftida.html>

rüş; okullarda, işyerlerinde ve birçok mekanda gizli nikâhlara ve kız kaçırılmalarına yol açmıştır.

Şafîî, Malîkî ve Hanbelîlerin görüşü de başlık parasına ve kızların intiharına sebep olmaktadır. Madem velinin taraf olmadığı nikâh geçersizdir, öyleyse onu ikna etmek gerekir. Bunun en kısa yolu başlık vermektir. Başlık mehir değildir. Mehir kıza verilir. Başlık ise kızın velisine verilir.

İstemediği biriyle evlendirilen kızların bazıları da intihar ederek hayatına son vermektedir.

4- FAİZ

Faiz, Kur'an'ın yasakladığı büyük günahlardan olduğu için Müslümanlar, geciken alacaklarına faiz uygulayamazlar. Bu yasağı aşmak için 1985'te İstanbul'da yapılan ve benim de katıldığım Albaraka Grubu 3. İslâm İktisadî Kongresinde oy çokluğu ile şöyle bir karar alındı¹⁰¹:

“Meşru bir özürlü olmadan ödemeyi geciktiren borçlu, bu gecikmeden dolayı alacaklının uğradığı zararı karşılamakla yükümlü tutulabilir. Çünkü böyle bir borçlu zalim olur. Bu konuda Allah'ın Elçisi, ona salât ve selâm olsun, şöyle demiştir: 'Gücü olanın ödemeyi geciktirmesi zulümdür.' Onun yaptığı gaspa benzer. Fakihler, gasp fiilini işleyen kişinin gasp ettiği malı geri vermekle birlikte gasp süresince o malın menfaatlerini tazminine de karar vermişlerdir.”

Bu kararın Şafîî ve Hanbelî mezheplerinin görüşlerine dayandırıldığı iddia edilmiştir ama bu mezheplerin böyle bir görüşü yoktur. Çünkü onlar, gasp edilmesi halinde menfaatleri tazmin edilecek malın kiraya verilebilir özellikte ve tüketilmemiş olmasını

şart koşarlar. Borç almak, bir şeyi gasp etmek olmadığı gibi borç, kiraya verilebilen bir mal da değildir.

Şafîî ve Hanbelî mezhebinin konu ile ilgili görüşü şöyledir:

“Ev ve köle gibi kiraya verilebilen şeyler gasp edilirse menfaatleri tazmin edilir. Tazminat, o malı kullanmaya veya evi kilitlemek gibi kullanılmasına engel olmaya karşılık alınır. Çünkü menfaatler meşru mallardır, gasp edilince diğer mallar gibi tazmin edilmeleri gerekir... Telef olurlarsa telef zamanından itibaren menfaatlerinin tazmini gerekmez¹⁰².”

Görüldüğü gibi, Kitap ve Hikmetin devre dışı bırakılmasındaki asıl hedef dine uymak değil, dini, kendi menfaatlerine uydurmaktır. İşin bu noktalara geleceğini Kur'an, şöyle haber vermiştir:

وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا.

“(Mahşer gününde) Elçi diyecek ki ‘Ya Rabbi, benim kavmim bu Kur'an'ı kendilerinden uzak tuttu-lar.’ (Furkan 25/30)

İbn Abbâs'ın bildirdiğine göre bir gün nebîmiz şöyle dedi: “Kıyâmet günü ashabımdan bir grup sola alınacak, “Ashabım! Ashabım!” diyeceğim. Allah Teâlâ diyecek ki “Bunlar, senin ayrılmandan sonra sürekli geriye gittiler.” *Ben de salih kul İsa'nın dediği gibi diyeceğim: “Aralarında bulunduğum sürece onlara şahittim. Ne zaman ki beni vefat ettirdin, onları görüp gözeten sadece sen kaldın. Her şeye şahit olan sensin. Eğer onlara azap edersen, hepsi senin kullarıdır. Ama başışlarsan, daima üstün olan ve bütün kararları doğru olan sensin, yalnız sen!”* (Maide 5/117-118)¹⁰³

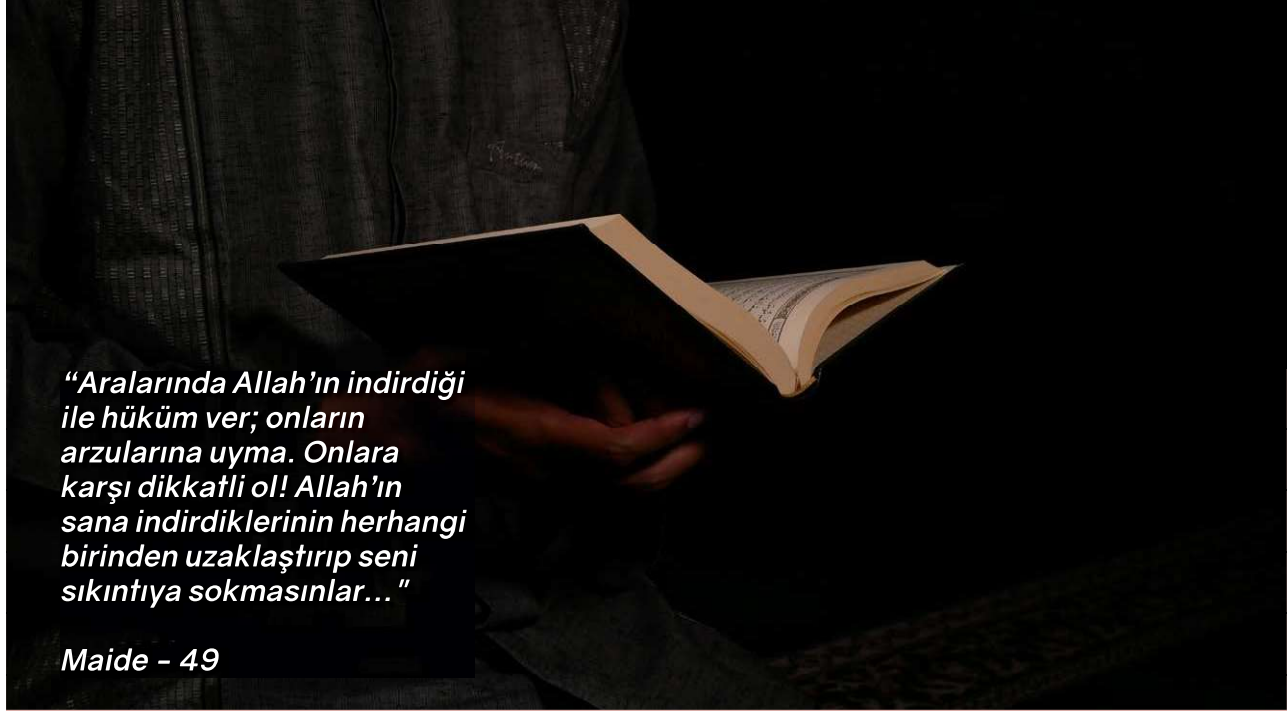
SONUÇ

Kitap, Hikmet ve Sünnet; Kur'an'ın temel kavramlarıdır. Allah'ın Sünneti, Allah'ın belirlediği doğru yoldur. O yoldan gidenler, Adem aleyhisselamdan son insana kadar Kitap ve Hikmete uyan-

101 Toplantıya Mustafa ez-Zerkâ, Zekerîyya el-Birri, Muhammed et-Tayyib en-Neccar, Hasan Abdullah el-Emin, es-Siddik Muhammed el-Emin ed-Darîr, Abdulvehhab Ebû Süleyman, Abdussettar Ebû Guddeh ve Abdulaziz Bayındır katılmışlardı. Tartışmalar, Mustafâ ez-Zerkâ'nın hazırlayıp sunduğu araştırma üzerinde olmuştur. Onun sunduğu gerekçeyi kabul edip karara katılanlar; Zekerîyya el-Birri, Muhammed et-Tayyib en-Neccar ve Hasan Abdullah el-Emin'dir. es-Siddik Muhammed el-Emin ed-Darîr ise bundan sonra açıklanacak mesalih-i mürsele gerekçesi ile karara katılmıştır. Karara muhalif kalanlar ise Abdulvehhab Ebû Süleyman, Abdulaziz Bayındır ve Abdussettar Ebû Guddeh'dir. Konunun ayrıntılarını, o toplantıda ve daha sonra sunduğumuz çözümü görmek için bkz. Abdulaziz Bayındır, Ticaret ve Faiz, s. 280-300, İstanbul 2007. Kitaba şu linkten ulaşılabilir: https://www.suleymaniyevakfi.org/e-kitaplar/ticarete_ve_faiz.pdf

102 İbn Hacer, Tuhfet'ül-Muhtâc bi Şerh'il-Minhâc c. VI, s. 29-31. Ahmed Abdullah el-Kârî, Mecelletu'l-ahkâm'îş-Şer'iyye, s. 434.

103 Buhari, Enbiya, 8.

lardır. Ama Sünnetullahın anlamı, Allah’ın tabiatı yaratıp devam ettirmek ve toplum hayatını düzenlemek üzere koyduğu kanunlar¹⁰⁴ şeklinde değiştirilip Muhammed aleyhisselam ile ilgili yeni bir Sünnet icad edilince Hikmet ilmi unutturulmuş ve Kur’an’dan çözüm üretme yolu kapatılmıştır. Mezheplerin görüşleri dikkatle incelendiğinde görülür ki, hiçbirinin Kur’an’a veya Sünnet diye tanımladıkları hadislere uyma diye bir derdi yoktur. Asıl gayretleri dini, kendi menfaatlerine uydurmaktır. Halbuki Allah’ın Kitap’ı ile hüküm vermeyenler yoldan çıkarlar. Allah onları kafir (Maide 5/44), zalim (Maide 5/45) ve fasık (Maide 5/47) diye niteler.

Allah Teâlâ, nebîmize ve onun örneğinde her birimize hitaben şöyle buyurmuştur:

“Aralarında Allah’ın indirdiği ile hüküm ver; onların arzularına uyma. Onlara karşı dikkatli ol! Allah’ın sana indirdiklerinin herhangi birinden uzaklaştırıp¹⁰⁵ seni sıkıntıya sokmasınlar. Yüz çevirirlerse bil ki bazı günahları sebebiyle Allah, onların başına bir iş gelmesini istiyordur. Zaten insanların çoğu yol-

dan çıkmıştır.

Onlar cahiliye¹⁰⁶ hükümlerini /bilgisizce uygulamaya konan şeyleri mi arıyorlar? Kesin bilgi peşinde olan bir topluluk için kimin hükmü Allah’ın hükmünden güzel olabilir!” (Mâide 5/49-50)

Doğru yolda olmak isteyenler, din adına cahilce yapılan uygulamaları bir an önce terk etmeli, her türlü baskıya göğüs gererek Allah’ın Sünnetine uymalı, Kitap ve Hikmete uygun bir din anlayışına yönelmelidir. Bu, “Ben Müslüman’ım” diyen herkesin olmazsa olmazıdır.

Şu ayeti de hayatımızın merkezine almak zorundayız:

إِنَّ الَّذِينَ فَزَعُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شَيْعًا لَسْتُ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ

“Dinlerini parça parça edip belli kişiler etrafında toplananlar var ya! Sen hiçbir konuda onlardan değilsin. Onların işleri Allah’a kalmıştır. Daha sonra Allah, yaptıklarını kendilerine bildirecektir.” (En’am 6/159)

104 İlyas Çelebi, Sünnetullah, DİA.

105 İsra 17/73.

106 Ayete göre Allah’ın hükmü dışında kalan bütün hükümler cahiliye hükmüdür.